

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Problematika trestu odnětí svobody na doživotí
včetně jeho sociálních aspektů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Jana Tůmová

Vypracovala:
Jana Křišťůfková

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem bakalářskou práci na téma „Problematika trestu odnětí svobody na doživotí včetně jeho sociálních aspektů“ zpracovala samostatně a použila jsem pouze literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je součástí této práce, přičemž všechny citace a prameny jsou řádně vyznačeny v textu.

Tištěná a elektronická verze bakalářské práce jsou pak totožné.

V Praze dne 22. dubna 2010

.....
Jana Křišťůfková

Poděkování

Děkuji tímto slečně Mgr. Janě Tůmové za velmi efektivní metodickou pomoc a spolupráci, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a především za ochotu a odvahu tuto bakalářskou práci a mou osobu při jejím zpracování vést.

Jana Křišťůfková

OBSAH

I.	Úvod.....	6
II.	Teoretická část.....	9
1.	Obecné pojednání o trestu odnětí svobody	9
1. 1.	Pojem a účel trestu, související funkce a zásady trestního práva hmotného	9
1. 1. 1.	Pojem a účel trestu	9
1. 1. 2.	Základní funkce trestního práva	11
1. 1. 3.	Vybrané zásady trestního práva hmotného.....	12
1. 2.	Argumenty pro a proti trestu odnětí svobody ve srovnání s jeho alternativami	14
2.	Trest odnětí svobody na doživotí v kontextu lidských práv.....	16
3.	Trest odnětí svobody na doživotí versus trest smrti	19
4.	Právní úprava trestu odnětí svobody na doživotí	22
4. 1.	Průřez historií právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí	22
4. 2.	Právní úprava trestu odnětí svobody na doživotí de lege lata	25
5.	Vybrané aspekty výkonu trestu odnětí svobody na doživotí	30
5. 1.	Práva odsouzených	32
5. 2.	Povinnosti odsouzených	35
5. 3.	Program zacházení.....	37
5. 4.	Některé odlišnosti výkonu trestu odnětí svobody u doživotně odsouzených....	40
6.	Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí včetně využití poznatků sociální pedagogiky při jeho realizaci.....	42
7.	Sociální a výchovné aspekty doživotního trestu	45
III.	Aplikační část - případová studie vybraného doživotně odsouzeného vězně.....	48
IV.	Závěr	52

V.	Resumé	55
VI.	Bibliografická data, anotace a klíčová slova.....	57
VII.	Seznam použité literatury a zdrojů	59
VIII.	Seznam zkratk	62
IX.	Seznam příloh	63

I. Úvod

System trestních sankcí možno chápat především jako prostředek ochrany společnosti před fenomény ohrožujícími její standardní fungování, a to jak na úrovni celospolečenských vztahů, tak i v rovině těch přímých mezilidských. Nazírání a celkový přístup společnosti k trestání se pak odvíjí od míry morálního rozvoje jejích členů, od stupně jejich mravní a rozumové vyspělosti, a rovněž od politicko-hospodářského zázemí státu.

Zrušením trestu smrti na území tehdejšího Československa se trest odnětí svobody na doživotí stal nejpřísnější sankcí, kterou lze v souladu s právním řádem uložit pachateli trestného činu. V souvislosti se snahou po jeho efektivním výkonu vyvstává řada otázek, jimž je dle mého názoru třeba se věnovat, a to nejen z pohledu práva, filosofie, sociologie či psychologie, ale i z hlediska sociální pedagogiky, jejíž obsah tvoří mimo jiné rovněž i problematika resocializace trestaných osob.

Trest odnětí svobody na doživotí je nejen nejmarkantnějším zásahem do osobní svobody člověka (a to jak dle předchozí, tak i stávající právní úpravy) garantované ústavním pořádkem České republiky a korespondujícími dokumenty mezinárodního práva, ale zároveň i jedním z nejzásadnějších institutů s vysokým potenciálem ovlivnění psychologických, sociálních, výchovných i jinak pro důstojný lidský život významných a ze sociálního pohledu nepostradatelných aspektů lidské osobnosti. Uspokojování nejen základních, ale i vyšších lidských potřeb je v daných případech do jisté míry modifikováno (nebo z určitého pohledu i vyloučeno) specifickými podmínkami způsobu výkonu trestu odnětí svobody.

Všeobecně známé sociální aspekty spojené s trestem odnětí svobody na doživotí spočívají např. v psychické deprivaci plynoucí z odloučení od blízkých osob, či z velmi omezené možnosti uspokojování sexuálního pudu v tradičním pojetí.

Celkově je nutno shledat vliv tohoto výjimečného trestu, kdy okamžik možnosti návratu do společnosti u doživotně odsouzeného vězně je značně nejistý, enormním v oblasti dopadu na jeho osobnost.

Ve světle dané problematiky hmatatelně vystupuje do popředí potřeba minimalizovat, respektive eliminovat negativní důsledky, obzvláště vlivu prizonizace a naprosté sociální izolace, doživotního trestu odnětí svobody na odsouzené, z čehož vyplývá nezbytnost angažovanosti odborníků se zaměřením na sociokulturní

sféru lidské existence, a to za účelem naplnění ochranné a represivní funkce trestu. V dané oblasti je nutná především synchronizace odloučení odsouzeného od společnosti za účelem její ochrany před jeho dalším možným antisociálním či deviantním jednáním s potřebou zachování naplnění alespoň základních (a to i vyšších) lidských potřeb takového jedince. V nastíněném pak spatřuji rozhodující tezi, jejímž směrem je dle mého mínění třeba se ubírat.

Ve své práci se nejprve zaměřím na obecné pojednání o trestu odnětí svobody, speciálně na účel trestu, základní funkce a podstatné zásady trestního práva. Následné kapitoly budou věnovány problematice lidských práv ve spojitosti s trestem odnětí svobody na doživotí a střetu této sankce s trestem smrti. Větší část práce zamýšlím orientovat na právní úpravu související s výjimečným trestem odnětí svobody na doživotí (a jeho výkonem), a to včetně stručného historického exkurzu. Rovněž se pokusím ozřejmit problematiku podmíněného propuštění u doživotních vězňů a potenciální eventuality využití poznatků sociální pedagogiky při jeho realizaci. V neposlední řadě se budu zabývat sociálními a výchovnými aspekty samotného výkonu trestu odnětí svobody na doživotí, stejně tak jako sociálními a psychickými dopady doživotního trestu na osobu odsouzeného.

Závěrem bych ráda prezentovala stručnou případovou studii vybraného doživotně odsouzeného vězně, při níž budu čerpat z poznatků jiných autorů zabývajících se danou oblastí, a to zejména s ohledem na nedostupnost možnosti osobního kontaktu s těmito osobami. V tomto směru třeba uvést, že prováděním empirických výzkumů, které se týkají doživotního trestu odnětí svobody, se již zabývalo v posledních letech nemálo tvůrců, což vede u doživotně odsouzených k jisté nevoli, pokud jde např. o vyplňování různých dotazníků apod., pročež jsem se zde rozhodla předložit pouze zmiňovanou studii.

Některé aplikační poznatky jsou pak rovněž předkládány v kapitole „Sociální a výchovné aspekty doživotního trestu“, především v části zabývající se užitím metod sociální pedagogiky v procesu resocializace a reedukace takto odsouzených osob.

Cílem této práce je pokusit se přiblížit problémy spjaté s vytržením jedince ze společnosti s důrazem na sociální, psychické a další obdobné důsledky spojené se sociální izolací, kterou s sebou pojmově výkon trestu odnětí svobody na doživotí nese, a možnosti uplatnění teoretických i praktických poznatků sociální pedagogiky

při resocializaci a reedukaci vězně, a to zejména z hlediska potenciálního zvýšení perspektivy návratu odsouzeného k řádnému životu plnohodnotného člena společnosti.

II. Teoretická část

1. Obecné pojednání o trestu odnětí svobody

1. 1. Pojem a účel trestu, související funkce a zásady trestního práva hmotného

1. 1. 1. Pojem a účel trestu

V této kapitole ponejprv považuji za nutné ozřejmit některé základní pojmy, které se budou prolínat celou mou prací, přičemž bez porozumění jejich obsahu není možno dle mého nazírání pochopit bazální souvislosti týkající se dané problematiky. Zároveň se jeví být v souvislosti s aktuální rekodifikací trestního práva nezbytnou v některých případech i jistá forma komparace obou právních úprav.

Trestní právo jako součást českého právního řádu je odvětvím práva veřejného.

Podle z. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní zákoník), účinného od 1. 1. 2010, rozumíme trestními sankcemi tresty a ochranná opatření¹.

Trest je pak možno chápat jako následek jednání, které je v rozporu s normou objektivního práva². Důsledkem takového počínání je sankce, jejíž uložení je v oblasti veřejného práva výhradně v kompetenci státu, reprezentovaného v daném případě soudy. Povinnost snášet takové důsledky je projevem individuální odpovědnosti, tj. odpovědnosti fyzické osoby za spáchané protiprávní jednání.

Původní vnímání trestu jako institutu výhradně odplatného se postupem času změnilo na vnímání trestu jako nástroje ochrany společnosti před pachateli trestných činů. Trest by tedy neměl být aktem msty, nýbrž měl by obsahovat i šanci a prostor pro poskytnutí podpory odsouzenému při jeho snaze o reálný návrat zpět k „normálnímu“ životu, tj. životu v souladu se všemi společenskými normami, včetně norem právních.

¹ ust. § 36 trestního zákoníku

² k tomu viz. Kejřová, M. Právo a bezpečnostní politika. Brno: Institut mezioborových studií, 2007, s. 26, kde autorka charakterizuje objektivní právo jako systematický celek právních norem platných na území určitého státu

Výslovné vyjádření účelu trestu, stejně jako trestního zákona, v současné právní úpravě sice absentuje³, nicméně dle mého názoru lze účel trestu i trestního zákoníku dovozovat již ze samotné existence trestního kodexu.

*„Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.“*⁴ V této v zákoně obsažené větě může být spatřována velká část funkcí trestního práva, tj. funkce ochranná, výchovná a preventivní, a to jak ve formě individuální, tak i generální prevence. O jednotlivých funkcích trestního práva bude pojednáno v následující podkapitole.

Újma, kterou s sebou potrestání pachatele nezbytně přináší, by měla být pouze takového rozsahu, aby postačovala právě k naplnění účelu trestu, přičemž je třeba brát v úvahu vnitřní dispozice pachatele k pochopení smyslu a významu takové újmy i důvodů, pro které je mu působena. Všechna tato hlediska je nutno podříditi primárně snaze o dosažení maximální možné ochrany společnosti před pachateli trestných činů. Nástrojem k dosažení tohoto cíle může být pak jen trest spravedlivý, který jako takový vnímá i společnost a který následuje v co nejkratší možné době po spáchání trestného činu. Zároveň by měl trest postihovat pouze pachatele, nikoli další osoby. Například rodiny pachatele se však bohužel ve většině případů trest dotkne, čemuž se lze jen velmi těžko vyhnout.⁵ Uvedené se samozřejmě netýká jen trestu odnětí svobody, ale i jeho alternativ, typicky peněžitého trestu či trestu zákazu činnosti.

K účelu trestu je dlužno ještě zmínit, že aspekty v něm obsažené se vzájemně podmiňují a doplňují (tvoří jednotu), proto je nezbytné, aby možnost nápravy pachatele byla řešena komplexně, tedy ze všech hledisek potřebných k naplnění cíle a účelu trestu.⁶

³ na rozdíl od úpravy obsažené v z. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, účinné v době od 1. 1. 1962 do 31. 12. 2009 (dále jen trestní zákon), kde účel zákona byl obsažen v ust. § 1 a účel trestu pak v ust. § 23

⁴ ust. § 23 trestního zákona

⁵ Karabec, Z. a spol. Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, s. 23, 24

⁶ Šámal, P. a kol. Trestní zákon. Komentář. Obecná část. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 164, 165

1. 1. 2. Základní funkce trestního práva

Trestní právo bývá označováno tzv. ultima ratio, což vyjadřuje jeho postavení v systému práva - jedná se o krajní prostředek, který by měl být využit až v případech, kdy nedostačují prostředky ostatních právních odvětví.⁷

Základní funkce trestního práva, kterou je funkce ochranná, je realizována prostřednictvím dalších funkcí, a to regulativní, preventivní a represivní. Všechny tyto se v praxi navzájem prolínají, přičemž v jednotlivých druzích trestů, jež trestní zákon umožňuje uložit, jsou obsaženy v různém poměru.

Ochranná funkce, jak již bylo výše naznačeno, spočívá v ochraně společnosti před útoky fyzických osob na hodnoty, které si společnost stanovila předmětem takové ochrany hodným.

Co se týče funkce regulativní, ta je pak zaměřena na usměrňování chování lidí, k čemuž jsou používány veřejnoprávní metody regulace, tj. příkazy a zákazy. Jinými slovy, trestní právo stanovuje, co je trestným činem a jaké sankce lze za spáchaný trestný čin uložit.

Trestní kodex, již svou pouhou existencí, by měl odrazovat potenciální pachatele od páchání trestné činnosti. V takovém případě hovoříme o tzv. generální prevenci, tedy prevenci namířené na celou společnost. Vedle této, jak bylo shora uvedeno, rozeznáváme prevenci individuální, která se orientuje na konkrétního pachatele za účelem zamezení další recidivě. Cílem individuální prevence je tedy ochrana společnosti uskutečňovaná výchovným působením na daného provinilce. Zde je nutno říci, že obě složky, tj. individuální a generální prevence, tvoří jednotu, tzn., že se vzájemně ovlivňují. Případný nesoulad pak může způsobit nepřiliš dostatečné výchovné působení trestu.

Represe, tedy represivní funkce trestního práva, kdy lze trestní právo označit za nejrepresivnější odvětví práva vůbec, má sloužit k tomu, aby bylo pachatelům zabráněno v páchání další trestné činnosti, a v souvislosti s výkonem trestu pak má vytvářet podmínky pro jejich převýchovu a sociální integraci.⁸

V neposlední řadě v rámci této podkapitoly pokládám za vhodné stručně pojednat o výchovném vlivu či působení na pachatele trestných činů.

⁷ tato skutečnost je v aktuální právní úpravě vyjádřena v ust. § 12 odst. 2 trestního zákoníku, zatímco v právní úpravě předchozí toto výslovné vyjádření absentovalo

⁸ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody na doživotí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 51; Šámal, P. a kol. Trestní zákon. Komentář. Obecná část. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 164

Již ze samotné podstaty výchovy pachatele k tomu, aby vedl řádný život, aby byly odstraněny nežádoucí rysy jeho osobnosti apod., je zřejmé, že trestní sankci lze považovat pouze za jeden z nástrojů výchovného působení. Pro pozitivní výsledky v této oblasti zejména v případech, kdy narušenost pachatele je poměrně vysoká, není možné se spoléhat pouze na prostředky trestního práva, nýbrž je nutná angažovanost vhodných odborníků i součinnosti pachatele, což nepochybně povede k vytvoření uceleného a funkčního výchovného systému.⁹ Zde vidím jisté v úvahu připadající uplatnění poznatků sociální pedagogiky¹⁰, kupříkladu možnost aplikace některých jejích metod, o kterých se dále rovněž zmíním.

1. 1. 3. Vybrané zásady trestního práva hmotného

Zásady trestního práva hmotného je možno definovat „jako v trestním zákoně vyjádřená (výslovně či nepřímě) ústavně podmíněná východiska tvorby, interpretace a aplikace trestněprávních norem.“¹¹ Lze je mimo jiné pokládat za základ odvětví trestního práva, na kterém je postaveno pojetí trestní odpovědnosti a systém trestních sankcí. Spojitost s funkcemi trestního práva, o kterých bylo již hovořeno, spočívá pak v garanci jejich naplnění.

Vzhledem k hojnosti a poměrně obsáhlému výkladu jednotlivých zásad, v nichž jsou většinou mimo jiné vyjádřeny i výše popisované funkce trestního práva, se zaměřím pouze na ty, které ponejvíce souvisejí s trestem odnětí svobody.

Mezi takové, dle mého názoru, spadá již zmiňovaná zásada subsidiarity trestní represe (ultima ratio), zásada zákonnosti, zásada odpovědnosti za spáchání trestného činu (tj. odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin), zásada humanismu

⁹ Šámal, P. a kol. Trestní zákon. Komentář. Obecná část. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 163, 164

¹⁰ **sociální pedagogika** je považována za hraniční vědní disciplínu, která čerpá z mnoha oborů (pedagogika, sociologie, psychologie, právo atd.). Současné její pojetí není jednotné. Jedno z možných vymezení zní takto: „Sociální pedagogika pojednává o tom, jak optimalizovat a usměrňovat životní situace a procesy, a to s akcentem na vnitřní potenciál jedince a jeho individualitu. Centrálním tématem, které se prolíná celým obsahem oboru, je rozvoj sociální kreativity, aktivizace sil každého vychovávaného. Současně k základnímu obsahu patří rozvíjení životního způsobu, tj. jeho kultivace a optimalizace s ohledem na individuální předpoklady jedince a minimalizace rozporů mezi ním a společenskými podmínkami.“ - Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 45; obsah a cíl oboru pak můžeme definovat takto: „Předmětem sociální pedagogiky jsou sociální aspekty výchovy a vývoje osobnosti. Orientuje se na výchovu, která intervenuje do procesu socializace, především u ohrožených a sociálně znevýhodněných skupin dětí a mládeže, ale i dospělých. Rodině a škole pomáhá řešit krizové situace a předcházet vzniku dysfunkčních procesů. Jejím cílem je výchova ke svépomoci a snaha o zlepšení společenských podmínek, ve kterých vychovávaný žije (Hroncová, Hudecová, 2001).“ - tamtéž s. 49

¹¹ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody na doživotí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52

(o které bude více pojednáno v kapitole související s lidskými právy), rovněž již uváděná zásada účelnosti trestu (neboli účel trestu), dále pak zásada ekonomie trestního práva (neboli ekonomie trestní represe) a v neposlední řadě zásada přiměřenosti trestu.

Zásada zákonnosti neboli zásada „*žádný trestný čin, žádný trest bez zákona*“ (nullum crimen, nulla poena sine lege) spočívá v tom, že pouze zákon stanoví, jaké jednání je trestným činem a jakou sankci je možné za jeho spáchání uložit¹².

Smyslem zásady ekonomie trestního práva (ekonomie trestní represe) je potom trestání jen v míře nezbytně nutné k ochraně společnosti, což v praxi znamená snahu o co nejmenší využití represe s maximálně možným ochranným efektem. V souvislosti s touto zásadou je pak možno uvést navazující zásadu jednoty trestní represe a prevence, jejíž dodržování je rovněž nutné k dosažení účelu trestu.¹³

Tento demonstrativní výčet bych zakončila stručnou charakteristikou zásady přiměřenosti trestních sankcí. Její podstatou je požadavek, aby soud při ukládání trestních sankcí přihlížel k povaze a závažnosti trestného činu, stejně tak k poměrům pachatele a k případným právem chráněným zájmům poškozených. Dalším vyjádřením této zásady je pak to, že pokud postačí, vzhledem k uvedenému ve větě předchozí, sankce méně postihující, nesmí být pachateli uložena sankce citelnější.¹⁴

Z popsaného dle mého vyplývá, že dodržování zásad trestního práva (což považuji za nezbytnost) je jednou ze záruk spravedlivého procesu, který je v České republice garantován ústavním pořádkem, a jehož má každý právo, pokud se cítí být poškozen, se dovolávat u příslušných institucí.

¹² tato zásada je ve stávající právní úpravě vyjádřena v ust. § 12 odst. 1 trestního zákoníku, ústavně je pak zakotvena v čl. 39 Listiny základních práv a svobod

¹³ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody na doživotí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 52 - 56; Novotný, O. a kol. Trestní právo hmotné - I. Obecná část. 4. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2003, s. 20 - 22

¹⁴ i tato zásada je výslovně uvedena v aktuální právní úpravě, a to v ust. § 38 trestního zákoníku

1. 2. Argumenty pro a proti trestu odnětí svobody ve srovnání s jeho alternativami

Trendem současné doby jsou stále zvyšující se požadavky na snižování počtů ukládaných trestů odnětí svobody, zejména krátkodobých, a jejich nahrazování tresty alternativními. Nejaktuálnějším této skutečnosti je pak nový trestní kodex, který mimo jiné zakotvil dva zcela nové alternativní tresty, a to trest domácího vězení¹⁵ a trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce¹⁶.

Pro podporu těchto tendencí možno uvést zejména hledisko ekonomické, kdy náklady na výkon alternativních trestů jsou nesrovnatelně nižší než náklady na výkon trestu odnětí svobody. K tomu více viz. příloha č. 1: Neinvestiční výdaje za rok 2008 a 2009¹⁷.

Dalším aspektem, který je třeba mít na zřeteli, je potřeba řešit problém přeplněnosti věznic, což samozřejmě není problémem jen ČR.

Dle mého mínění jednou z největších výhod alternativních trestů pro odsouzeného a jeho blízké je to, že není odloučen od společnosti, tedy má možnost aktivně se podílet jak na „normálním“ životě, tak i na nápravě důsledků protiprávního jednání. Trest v takovém případě pro pachatele nemusí nutně znamenat např. ztrátu zaměstnání, standardních sociálních kontaktů, či s sebou nenese tak vysoké riziko krizí v partnerských vztazích jako trest odnětí svobody. Co se týče osob trestným činem poškozených, pro tyto alternativní tresty mohou v některých případech znamenat vyšší pravděpodobnost, že se domohou náhrady škody.

Negativa alternativních trestů oproti trestu odnětí svobody lze dle mého nazírání spatřovat v tom, že v některých případech ukládáním těchto trestů, bohužel, nelze dosáhnout jejich účelu, myšleno zejména jeho represivní a výchovné složky, a to s přihlédnutím k individualitě pachatele, stupni jeho mravního a rozumového vývoje a dalším psychosociálním aspektům jeho osobnosti.

¹⁵ ust. § 60 a § 61 trestního zákoníku, ust. § 334a a násl. z. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁶ ust. § 76 a § 77 trestního zákoníku, ust. § 350i a násl. z. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

¹⁷ zdroj: www.vscr.cz; Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2008. Praha: duben 2009 a Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2009

Z mé dosavadní praxe¹⁸ je mi známo, že na některé odsouzené nemá uložení alternativního trestu absolutně žádný odstrašující účinek v tom smyslu, že u něj není vzbuzena nijaká potřeba tento trest vykonat, aby se tak vyhnul výkonu náhradního či přeměněného trestu odnětí svobody. Nemluvě již o ocenění toho, že mu byla poskytnuta šance odpykat svůj prohřešek, aniž by byl stížen stigmatem přímého výkonu trestu odnětí svobody.

Z vlastní zkušenosti mohu dle mého názoru vyvodit závěr, že moment individualizace trestního postihu není v mnohých případech zohledňován způsobem dostatečným k tomu, aby byla řádně zajištěna faktická vykonatelnost uloženého alternativního trestu. Tato skutečnost je zřejmě ponejvíce způsobena situací, kdy na osoby zodpovědné za ukládání trestů (tj. soudce) je ze strany veřejnosti činěn mnohdy takřka neúnosný tlak týkající se rychlosti řízení a zejména počtu skončených věcí, což má za následek nedostatek volných časových rezerv k zevrubnému šetření ohledně osobních, majetkových a dalších poměrů pachatele, s potenciálem ovlivnění možnosti dosažení účelu trestu.

Jistě lze shrnout, že idea ukládání alternativních trestů ve větší míře oproti trestům odnětí svobody je správná, ale domnívám se, že nároky na soudce, aby takto činili, musí být opodstatněné, tím myšleno, že musí existovat prostor, aby tyto alternativní tresty mohly být vůbec ukládány. Takovýto rozměr, dle mého, může vytvořit pouze společnost, a to především změnou svého smýšlení, změnou přístupu k institutu trestního práva jako takového, u osob odsouzených o uvědomění si škodlivosti svého jednání a snaze o nápravu pak není třeba ani hovořit. Mám však za to, že tímto směrem se naše pospolitost, bohužel, neubírá.

Závěrem této kapitoly věnované obecnému pojednání o trestu odnětí svobody nutno objasnit, že uvedený výklad se samozřejmě vztahuje i na ostatní tresty, které lze podle současné právní úpravy v souladu s její obecnou i zvláštní částí pachateli trestného činu uložit. Nicméně soudím, že danou teorii je ponejvíce nutno dodržovat a aplikovat právě u trestu odnětí svobody, který představuje jeden z nejvýraznějších zásahů do lidských práv a svobod člověka.

¹⁸ cca 9 let zaměstnanec státní správy - resort Ministerstva spravedlnosti ČR - soudnictví - na pozici vyššího soudního úředníka na úseku trestním

2. Trest odnětí svobody na doživotí v kontextu lidských práv

Úvodem problematiky související s lidskými právy, která jsou v České republice garantována nejen Listinou základních práv a svobod (LZPS)¹⁹, nýbrž i ratifikovanými a vyhlášenými mezinárodními smlouvami²⁰, jimiž je naše republika vázána a jež mají přednost před zákonem, považuji za nezbytné uvést, že právě ve spojitosti s trestem odnětí svobody na doživotí jsou odborníky vedeny polemiky, zda jsou lidská práva u tohoto trestu dodržována.

Na tomto místě lze konstatovat, že trest doživotí zcela jistě není v rozporu s čl. 6 LZPS, kde je mimo jiné stanoveno, že každý má právo na život, nikdo nesmí být zbaven života a trest smrti se nepřipouští, dále s čl. 8 LZPS, který zaručuje osobní svobodu, přičemž zbavit jí někoho nelze jinak, než z důvodů a způsobem stanoveným zákonem, s čl. 39 LZPS, dle něž jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest lze za jeho spáchání uložit, a v neposlední řadě ani s čl. 40 LZPS, který říká, že jen soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy.

Diskutabilním se však jeví být shoda s lidskými právy jednak u čl. 7 odst. 2 LZPS a stejně tak i u čl. 7 Paktu a čl. 3 Úmluvy (viz. poznámka pod čarou č. 20), ve kterých je shodně vymezeno, že „*nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu*“, a jednak u čl. 10 LZPS, jenž stanovuje právo každého na zachování lidské důstojnosti²¹. Pochybnosti o tom, zda je doživotní trest v souladu s citovanými články, vznášejí odpůrci daného trestu, když tvrdí, že se jedná o trest krutý, ponižující lidskou důstojnost, neb výkonem takové sankce dochází ke značné deprivaci a k prohlubování narušenosti osobnosti odsouzeného.²² Názory, zda uvedené argumenty jsou opodstatněné, se dozajista budou lišit, nicméně jak se domnívám, lze mít za to, vzhledem ke skutečnosti, že trest odnětí

¹⁹ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

²⁰ mezi takové lze zařadit Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (New York 1966; u nás vyhláška č. 120/1976 Sb.), Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod a protokoly k ní vydané (Řím 1950; u nás sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (u nás vyhláška č. 143/1988 Sb.) či Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (u nás sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb.)

²¹ uvedené je obdobně rovněž vyjádřeno v ust. § 37 odst. 2 trestního zákoníku a v čl. 10 Paktu

²² Kalvodová, V. Trest odnětí svobody na doživotí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 10 - 11

svobody na doživotí je stále zakotven v trestním kodexu, že ani v tomto ohledu jeho existence a ukládání není v zásadě v rozporu s lidskými právy.

Pro podporu nerozpornosti tohoto trestu s dodržováním lidských práv je možno podotknout, že právě zrušení trestu smrti a jeho nahrazení trestem odnětí svobody na doživotí, stejně jako i uzákonění výše zmiňovaného čl. 7 odst. 2 LZPS je specialisty považováno za projev zásady humanismu (= zásada humanity). Tento princip je mimo jiné zakotven v Ústavě ČR²³, konkrétně pak v čl. 62 písm. g) v podobě oprávnění prezidenta republiky udílet milosti atd.

Zásada humanity je standardně řazena mezi obecné principy dopadající na celý právní řád, v oblasti trestního práva by její uplatnění dle mého mínění mělo být nejvýraznější. Tuto zásadu lze chápat v širším smyslu jako výraz realizace ochrany společnosti a jejích hodnot, jakož i potenciálních obětí trestného činu včetně nejvyšší možné míry eliminace příčin a následků trestné činnosti. Úžeji je pak převážně orientována na ukládání a výkon trestních sankcí a na okruh problémů souvisejících se zpětným začleněním odsouzeného do „normální“ společnosti, přičemž je založena na humánním přístupu k pachateli, tzn. na respektování jeho osobnosti se všemi jejími charakteristikami. V neposlední řadě je však nezbytné uvést, že humanizaci trestního práva včetně souvisejících odvětví a institutů nelze zaměňovat s nedostatečnou vůlí společnosti antisociální jevy sankcionovat.²⁴

Závěrem kapitoly týkající se dodržování lidských práv v souvislosti s trestem odnětí svobody na doživotí možno sumarizovat, že tato nejprísnejší v úvahu připadající sankce, kterou lze v souladu s právní úpravou aktuálně platnou na území České republiky uložit, ve své naprosté podstatě primárně respektuje jedno z nejvýznamnějších základních práv, jímž je právo člověka na život. Pokud je zde navíc v zásadě víceméně reálná eventualita propuštění z výkonu trestu, potažmo i existence dalších institutů s potenciálem ovlivnění relativně bezvýhodné situace doživotně odsouzeného (jedná se např. o možnost udělení milosti prezidentem republiky), mám za to, že jde-li o vztah této sankce k lidským právům, nelze zde shledat nepřiměřenou míru nehumánnosti v žádném směru. Tato skutečnost je dle mého nazírání dokladována zejména poměrem realizace potřeby ochrany

²³ z. č. 1/1993 Sb., ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY

²⁴ Novotný, O. a kol. Trestní právo hmotné - I. Obecná část. 4. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2003, s. 22

společnosti před pachateli nejzávažnějších trestných činů a zachování jejich práva na život, včetně potřebné péče, jež je ze strany státu takovým osobám nezpochybnitelně věnována, a i (z psychosociálního pohledu naprosto nezbytné) přítomnosti vědomí možného budoucího návratu do lidského společenství.

3. Trest odnětí svobody na doživotí versus trest smrti

Názorové střety mezi zastánci trestu smrti (retencionisty) a jeho odpůrci (abolicionisty) zůstávají nadále aktuální otázkou, která je sice v některých okamžicích mírně odsouvána do pozadí momentálně „živějšími“ tématy, nicméně její význam nelze za žádných okolností zpochybňovat.

Nejvíce obecně známými argumenty užívanými ve prospěch trestu smrti jsou mimo jiné jeho odstrašující moment, definitivní zabránění recidivě v zájmu trvalé ochrany společnosti, menší ekonomická náročnost (tj. dle těchto názorů je levnější zločince popravit, než nést náklady na jeho dlouhodobé věznění), dovršením pak bývá názor o spravedlivé odplatě v intencích hesla „*oko za oko, zub za zub*“.

Na druhou stranu jako důvody svědčící proti trestu smrti jsou nejčastěji uváděny možnosti justičního omylu, či přímo zneužití tohoto institutu k provedení tzv. „*justiční vraždy*“ (viz. např. procesy s Miladou Horákovou a jí obdobnými v 50. letech 20. století), a dále neexistence zadokumentovaného odstrašujícího účinku trestu smrti na pachatele i společnost jako celek. Nejvýše pak bývá stavěn jeho rozpor s morálními zásadami, které připodobňují stát v těchto situacích ke stejným rolím, jež mají zločinci, kteří jsou takto trestáni.

V některých zemích zůstává trest smrti zachován i v současné době (jedná se např. o některé členské státy USA, Čínu, či mnohé arabské země, obzvláště je-li v nich dodržováno islámské zvykové právo Šarija), přičemž způsoby provedení exekuce se mohou diametrálně lišit. Zatímco v USA by byla taková poprava považována za temnou součást historie a aktuálně naprosto nemyslitelnou, v některých ze zemí řídicích se ortodoxně islámským zvykovým právem může být např. poprava ukamenováním poměrně běžnou záležitostí.

Osobně se spíše řadím mezi odpůrce trestu smrti s tím, že se víceméně ztotožňuji s argumenty jimi předkládanými, přičemž vhodnou alternativou se mi jeví být právě trest odnětí svobody na doživotí, a to zejména z důvodu možné, byť velmi ztížené, resocializace pachatele v rámci výkonu tohoto trestu. Každý, i zdánlivě minimální, pokrok ve zpětném začlenění těžkého zločince do „normálního“ života, ač společností těžce finančně i jinak zaplacený, považuji v určitém ohledu za penězi nedocenitelný zejména s přihlédnutím k základním lidským hodnotám, mezi něž by mělo právo na zachování života bezesporu patřit.

Určitá bezvýchodnost, nepříznivý vliv na psychiku a další faktory, které jsou působení trestu odnětí svobody na doživotí přičítány, nemohou dle mého mínění být důvodem pro zavedení trestu smrti. Ostatně ani krutá fyzická bolest a s ní související psychické aspekty, jež může pociťovat smrtelně nemocný pacient, nevedla k přijetí institutu eutanazie do našeho právního řádu.

Naprosto scestnými následně shledávám názory označující trest odnětí svobody na doživotí nehumánnějším, než je trest smrti. Bezvýhradná ireparabilnost vykonaného trestu smrti převyšuje, jak se domnívám, jakékoli argumenty svědčící v jeho prospěch.

Nicméně jak vyplývá ze společenských výzkumů prováděných opakovaně na dané téma, českou populací víceméně převládá požadavek na znovuzavedení absolutního trestu. Kupříkladu naprostá většina (74%) respondentů považuje trest smrti za přiměřené zadostiučinění pro oběti a pozůstalé. Alarmujícím se pak jeví být např. skutečnost, že 52% dotazovaných rozhodně či spíše souhlasí s tím, že by měla platit zásada „*oko za oko, zub za zub*“ (což je mj. v rozporu se současným pojetím trestu na principu restorativní justice). K dalším výsledkům zmiňovaného průzkumu viz. příloha č. 2: Centrum pro výzkum veřejného mínění - Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. - Tisková zpráva - Postoje občanů k trestu smrti²⁵.

Úplným závěrem se dle mého nazírání nabízí k řešení otázka, kterou je nutno položit v souvislosti s hypotetickým obnovením trestu smrti na našem území. Tato otázka by zněla: „*Kdo bude tyto exekuce provádět, jakým způsobem, a kolik bude společnost nucena na výkon této sankce vynaložit finančních prostředků?*“

Již z dávné historie je známa skutečnost, že exekutoři - „*kati*“ byli jakýmsi způsobem ze společnosti vyloučeni, počínaje bydlením na samém okraji či zcela mimo území příslušné obce, konče odmítáním ostatních členů society jakéhokoli lidského kontaktu s nimi.

Z pohledu české sociální pedagogiky, jakož i dalších společenských věd, by se v této souvislosti mohla jistě jevit zajímavou záležitostí začlenění novodobých „*katů*“ do společnosti, jež na úsilí o obnovení dodržování lidských práv a zásad humanity vystavěla celou svou mimototalitní existenci.

²⁵ zdroj: www.cvvm.cas.cz; terénní šetření prováděno v období 4. 5. 2009 - 11. 5. 2009 u obyvatel ČR starších 15 let, počet respondentů 1038

Tento problém se však dá jen velmi těžko relevantně řešit v rovině čisté hypotézy, v níž se aktuálně nachází, neboť v důsledku změn v hierarchii hodnot společnosti jako celku i jejích jednotlivých členů nelze bez spolehlivého výzkumu vyslovit jakýkoli předpoklad, který by nebyl čistou spekulací.

4. Právní úprava trestu odnětí svobody na doživotí

4.1. Průřez historií právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí

V souvislosti se vznikem samostatného Československého státu v roce 1918 byla z. č. 11/1918, přijata tzv. recepční norma, kterou byl převzat rakouskouherský právní řád.

Co se týče trestního práva hmotného, zůstal na tehdejší území Čech a Moravy v platnosti z. č. 117/1852, trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl novelou zákoníku z roku 1803 (Zákon o zločinech a těžkých policejních přestupcích). Slovensko se pak řídilo uherským trestním zákonem z roku 1878 a zákonem o přestupcích z roku 1879.

Ve spojitosti s trestním zákonem č. 117 nutno zmínit, že tento výslovně zakotvoval zásadu zákonnosti, tedy jak zásadu „*žádný trestný čin bez zákona*“ (nullum crimen sine lege), která byla ovšem omezena ve prospěch policejních a správních orgánů, tak zásadu „*žádný trest bez zákona*“ (nulla poena sine lege). Obsahoval též ustanovení ohledně polehčujících a přitěžujících okolností.²⁶ Podle tohoto zákona bylo možno „zločinci“ uložit trest smrti nebo žaláře, přičemž trest žaláře se dělil na dva stupně, a to žalář a těžký žalář. Co do výměry, šlo jednak o žalář časově omezený od 6 měsíců do 20 let a jednak o žalář doživotní. Povinností odsouzeného bylo během výkonu trestu žaláře pracovat. Možnost uložení doživotí byla stanovena u devíti skutkových podstat s tím, že se ve většině případů ukládalo, pokud způsobené porušení bylo značně závažné.

Období 1. republiky, co se týče oblasti práva, včetně práva trestního, se vyznačuje snahou o jeho sjednocení neboli kodifikaci, které ovšem nebylo komplexně dosaženo. Přesto bylo přijato množství s trestním zákonem souvisejících zákonů a některé z nich měly spojitost i s doživotím. Zde je namístě uvést např. z. č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění, přičemž podmíněné propuštění se týkalo i doživotí a v daném případě mohlo být uskutečněno po 15 letech výkonu. Dalším předpisem je pak z. č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, který rozšířil škálu skutkových podstat trestných činů, když za některé z nich mohl být uložen i doživotní žalář. Z. č. 123/1931 Sb., o státním

²⁶ pro upřesnění třeba dodat, že uvedené instituty byly obsaženy již ve Všeobecném zákoníku o zločinech a trestech Josefa II. z roku 1787, po němž následoval zmiňovaný zákon z roku 1803

vězení, pak přiznával jistá privilegia politickým vězňům. K tomuto období je třeba ještě poznamenat z. č. 91/1934 Sb., o ukládání trestu smrti a o doživotních trestech, jenž dovoloval za určitých okolností nahradit trest smrti trestem těžkého žaláře ve výměře od 15 do 30 let nebo těžkým žalářem doživotním (v případě vraždy, opět za zákonem stanovených podmínek, umožňoval namísto trestu smrti uložení pouze doživotního žaláře). Doba, po jejímž uplynutí připadalo v úvahu podmíněné propuštění ze žaláře doživotí, byla prodloužena na 20 let.

Podstatnou změnu pak přinesla okupace českých zemí v roce 1939, kdy na území Protektorátu Čechy a Morava bylo užíváno jak právo československé, tak říšské (v daném případě hovoříme o tzv. právním dualismu). Nacistický režim absolutně nerespektoval demokratické trestní zásady, byly ukládány neúměrné tresty, přičemž nejfrekventovanějším druhem trestu byl trest smrti. Lze říci, že byl zlikvidován československý právní řád.

Po skončení II. světové války na základě Dekretu prezidenta republiky Edvarda Beneše (Prof. PhDr. et JUDr.) č. 11/1944 došlo k obnovení právního pořádku z první republiky, tedy mimo jiné vešly opětovně v platnost trestněprávní normy vydané do 30. 9. 1938, přičemž užití norem vydaných po tomto datu bylo vyloučeno. Mezi významné dekrety související s trestním právem můžeme rovněž zařadit Dekret prezidenta republiky č. 16/1945, o potrestání nacistických zločinců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, Dekret prezidenta republiky č. 17/1945, o Národním soudu a Dekret prezidenta republiky č. 38/1945, o přísném trestání drancování. Trest smrti i doživotí byl zachován.

Trestní právo v popisovaném období, a to až do roku 1950, je možno označit za nejednotné. Bylo vydáváno mnoho trestněprávních předpisů, což nutně vedlo k právní nejistotě. Snahy o sjednocení byly pak dovršeny v roce 1950 přijetím nového trestního zákona (č. 86/1950 Sb.). Jednalo se o unifikaci trestního práva hmotného.

Trestní zákon č. 86/1950 Sb., lze však považovat za příliš represivní. Mezi hlavní tresty dle tohoto zákona patřil trest smrti, trest odnětí svobody, a to ve výměře do 25 let nebo na doživotí, a nápravné opatření. Co se týče doživotního trestu odnětí svobody, ten mohl být uložen za trestné činy vyjmenované ve zvláštní části trestního zákona s tím, že jej nebylo lze uložit mladistvému. Byl stanoven i jako alternativa k trestu smrti (např. u těhotné ženy byl trest smrti nahrazován trestem doživotním nebo trestem odnětí svobody na 15 - 25 let). V ustanovení § 33 byl pak upraven institut podmíněného propuštění. Doživotně odsouzený mohl být

tak propuštěn z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody nejdříve po 15 letech za současného stanovení zkušební doby v rozmezí 2 - 10 let (ust. § 34).

Změna politických poměrů po roce 1956 se odrazila rovněž v oblasti práva, trestního nevyjímaje. Zákonem č. 63/1956 Sb., jež byl novelou z. č. 86/1950 Sb., byl zrušen doživotní trest odnětí svobody (jednalo se o snahu po zmírnění represe), který byl zastoupen trestem odnětí svobody na 25 let, dále byla např. vypuštěna ustanovení o nepřípustnosti podmíněného odsouzení, snížení trestu atd. U 25 skutkových podstat zůstala zachována eventualita uložení trestu smrti s tím, že namísto tohoto mohla být vždy uložena jeho alternativa, a to trest odnětí svobody na 25 let.

V roce 1960 došlo k přijetí nové ústavy a poté i ke schválení nového trestního zákona č. 140/1961 Sb., účinného od 1. 1. 1962, který s četnými novelizacemi platil až do 31. 12. 2009. Rovněž byl přijat i nový trestní řád (z. č. 141/1961 Sb.), čímž bylo započato období současného platného práva procesního, tedy tento předpis přes podstatné změny platí až dodnes.

Co se týče trestních sankcí, nejprísnějším trestem byl opět trest smrti, výměra trestu odnětí svobody byla pak snížena na maximální hranici 15 let. Uvedená výše možného trestu odnětí svobody byla však od roku 1973 posunuta zpět na 25 let, přičemž za alternativu k trestu smrti byl považován trest odnětí svobody nad 15 do 25 let.

Z uvedeného vyplývá, že trest odnětí svobody na doživotí nebyl uzákoněn. V tomto směru došlo k výrazné změně až v souvislosti se transformací politického režimu uskutečněnou po roce 1989, když z. č. 175/1990 Sb., kterým se mění a doplňuje trestní zákon č. 140/1961 Sb., účinným od 1. 7. 1990, byl zrušen trest smrti a nově upraven výjimečný trest, a to trest odnětí svobody nad 15 do 25 let a trest odnětí svobody na doživotí. Zrušení trestu smrti bylo pak dále podpořeno jednak implementací Listiny základních práv a svobod (LZPS) do ústavního pořádku České republiky, když v čl. 6 odst. 3 LZPS je stanoven výslovný zákaz tohoto trestu, a jednak ratifikací Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, jež vstoupila v platnost pro tehdejší Českou a Slovenskou federativní republiku dnem 18. března 1992, a kterou je následně vázána i Česká republika (konkrétně se jedná o čl. 1 Protokolu č. 6).²⁷

²⁷ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody na doživotí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, s. 41 - 50

Ze všech skutečností výše nastíněných lze jednoznačně sumarizovat, že za dobu existence Československého státu byl trest smrti zrušen poprvé až v roce 1990, což znamenalo výrazný posun v oblasti dodržování lidských práv, a že takřka po 34 letech byl v témže roce opětovně uzákoněn trest odnětí svobody na doživotí, jež je nyní trestem nejpřísnějším.

4. 2. Právní úprava trestu odnětí svobody na doživotí de lege lata

Právní úprava trestu odnětí svobody na doživotí, která je aktuálně obsažena v ust. § 54 odst. 3 trestního zákoníku, se od právní úpravy předchozí, tj. účinné do 31. 12. 2009²⁸, neliší natolik diametrálně, aby nebylo možno využít teorií z předešlé úpravy pramenících.

Trest odnětí svobody na doživotí je v systematice trestního zákoníku stejně jako původně v trestním zákoně zařazen na pozici jednoho ze dvou typů výjimečných trestů (druhým pak je trest odnětí svobody nad 20 do 30 let²⁹). Oba typy výjimečných trestů lze uložit pachateli zvláště závažného zločinu, přičemž uložení tohoto trestu musí být trestním zákonem dovoleno.³⁰ Doživotní trest není u žádné skutkové podstaty jedinou alternativou, soud vždy volí mezi tímto a kratší variantou trestu odnětí svobody.

Výjimečnost doživotního trestu je pak dokreslována především skutečností, že jej lze uložit jedině a pouze za v zákoníku taxativně vyjmenované trestné činy (respektive zvláště závažné zločiny, mezi které patří např. zvláště závažný zločin vraždy dle ust. § 140 odst. 3 trestního zákoníku atd.³¹), a dále rovněž faktem, že uložení takového trestu je podmíněno splněním dalších dvou zákonných předpokladů, zakotvených v ust. § 54 odst. 3 pod písm. a) a b) trestního zákoníku takto:

„...., a to za podmíněk, že

- a) takový zvláště závažný zločin je mimořádně závažný vzhledem k zvláště zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvláště zavrženíhodné pohnutce nebo k zvláště těžkému a těžko napravitelnému následku a*

²⁸ ust. § 29 odst. 3 trestního zákona

²⁹ v předchozí právní úpravě se jednalo o trest odnětí svobody nad 15 do 25 let

³⁰ ust. § 54 odst. 1 trestního zákoníku

³¹ proti staré právní úpravě zaznamenal nový trestní zákoník výrazné zvýšení počtu skutkových podstat, u nichž připadá uložení doživotí v úvahu, a to z původních 5 na současných 11

b) *uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let.*“

Ohledně podmínek ust. § 54 odst. 3 specifikovaných shora platí zásada kumulativnosti, tzn., musí být splněny obě najednou. Z dikce zákona dále vyplývá, že postačí, pokud dojde ke splnění alespoň některého z předpokladů uvedeného pod každým z jednotlivých písmen (tedy musí být splněna alespoň jedna podmínka zakotvená pod písm. a) a alespoň jedna podmínka zakotvená pod písm. b).

Namísto „stupně nebezpečnosti“ činu pro společnost, který musel být dle původní právní úpravy při ukládání trestu doživotí mimořádně vysoký a který byl v souvislosti s eliminací materiální stránky trestného činu z českého trestního práva odstraněn, obsahuje nová právní úprava jako jednu ze skutečností podmiňujících uložení takového trestu společenskou škodlivost, která je v daném případě upřesněna způsobem shora citovaným pod písmenem a).

Pokud jde o podmínku účinné ochrany společnosti uvedenou výše pod písmenem b), jedná se o akcentaci požadavku naplnění generálně preventivní funkce trestu. Potřeba dosažení co nejvyššího stupně individuální prevence je pak realizována v podmínce nemožnosti nápravy pachatele trestem odnětí svobody nad 20 do 30 let, která je příčinou, jež vyvolává nutnost naprosté izolace pachatele od společnosti za účelem její ochrany.

K rozhodnutí o definitivní „nenapravitelnosti“ kratším trestem odnětí svobody bude obvykle ze strany soudu vyžádáno vypracování odborných posudků, a to z oboru psychologie, psychiatrie či jiných, za účelem komplexního posouzení osobnostních charakteristik pachatele, v kontextu situace nejen aktuální, ale i minulé. U osobnosti, o níž bude možno soudit, že bude za účelem ochrany společnosti nutno ji z této eliminovat, lze očekávat projevy naprostého opovržení základními lidskými hodnotami, neochoty ke spolupráci na vlastní případné resocializaci a participace na odstranění škodlivých podnětů ze svého okolí apod.

V žádném případě nepřipadá v úvahu uložení trestu doživotí mladistvému.³² Zde je výjimečný trest vymezen tak, že jej lze uložit za provinění, za něž je dospělému

³² Šámal, P. a kol. Trestní zákon. Komentář. Obecná část. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 224 - 232

pachateli možno uložit výjimečný trest, přičemž u mladistvého je jím trest odnětí svobody na 5 až 10 let.³³

V případech, kdy soud ukládá výjimečný trest, obligatorně pro jeho výkon zařazuje pachatele do věznice se zvýšenou ostrahou (dalšími typy věznic jsou s dohledem, s dozorem a s ostrahou, přičemž věznice se zvýšenou ostrahou je věznicí s nejpřísnějším režimem). Od tohoto pravidla se sice lze za určitých okolností odchýlit při ukládání trestu odnětí svobody nad 20 do 30 let, nikoliv však u trestu doživotního.³⁴

V souladu s trestním zákoníkem může soud trest odnětí svobody na doživotí dále určitým způsobem modifikovat, ve smyslu jeho zpřísnění, a to rozhodnutím, že se pro účely podmíněného propuštění do doby výkonu trestu nezapočítává doba, kterou odsouzený vykoná ve věznici se zvýšenou ostrahou.³⁵ Takto může soud rozhodnout pouze současně s uložením doživotního trestu.

Pokud jde o přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice, tento se může lišit maximálně o jeden stupeň. Přeřazení do mírnějšího typu je pak podmíněno závěrem, že toto přispěje k nápravě odsouzeného, o čemž svědčí způsob jeho chování včetně plnění příslušných povinností. Naopak zpřísnění druhu věznice přichází v úvahu v případech závažného nebo opakovaného porušování stanoveného pořádku či kázně ze strany odsouzeného a dále za situace, kdy se odsouzený v průběhu výkonu trestu dopustí trestného činu, za nějž je pravomocně odsouzen.³⁶

Doživotně odsouzeného lze do věznice mírnějšího typu přeřadit nejdříve po 10 letech vykonaných ve věznici se zvýšenou ostrahou.³⁷

Co se týče podmíněného propuštění, u doživotního trestu odnětí svobody lze takto postupovat za splnění obecných zákonných podmínek (prokazatelné polepšení potvrzované vzorným chováním během výkonu trestu a příkladným plněním povinností, předpoklad vedení řádného života, případně přijetí záruky za dovršení nápravy eventuelně propuštěného) po nejméně 20 letech jeho výkonu, jestliže nehrozí opětovné spáchání téhož či jiného zvlášť závažného zločinu, přičemž je třeba přihlédnout

³³ ust. § 31 odst. 3 z. č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

³⁴ ust. § 56 odst. 1, odst. 2 písm. d), odst. 3 trestního zákoníku

³⁵ ust. § 54 odst. 4 trestního zákoníku

³⁶ ust. § 57 odst. 1, 2, 3 trestního zákoníku

³⁷ ust. § 57 odst. 4 trestního zákoníku

k okolnostem původního činu a osobnosti odsouzeného (ust. § 88 odst. 5 trestního zákoníku).³⁸

Jestliže doživotně odsouzený nevyhoví zákonným podmínkám podmíněného propuštění a bude rozhodnuto o tom, že se vykoná zbytek trestu, neexistuje eventualita opětovného podmíněného propuštění (ust. § 91 odst. 4 trestního zákoníku).³⁹

Procesně-právní úprava obsažená v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) neobsahuje žádná výrazná specifika týkající se trestu odnětí svobody na doživotí, která by bylo nezbytné pro účely této práce zmiňovat, tudíž zde nebude o ní pojednáno. O některých aspektech vlastního výkonu doživotního trestu bude pohovořeno v textu dále.

Závěrem této kapitoly ohledně právní úpravy trestu odnětí svobody na doživotí lze shrnout, že tato, byť nedoznala přijetím nového trestního kodexu žádných převratných změn (nebo možná právě proto), jeví se být víceméně vyhovující.

K tomu snad jen zbývá dodat, že ačkoli byla celá situace týkající se ukládání trestu odnětí svobody na doživotí do jisté míry zjednodušena vypuštěním materiální stránky trestného činu z právní teorie, i nadále se jedná o jednu z nejsložitějších a nejnáročnějších otázek, kterou je soudce ve své praxi povinen posuzovat. Při svém rozhodování totiž musí dospět k nezvratnému přesvědčení a rozhodnutí o tom, že v podstatě neexistuje možnost nápravy takového pachatele, což samo o sobě, minimálně z lidského hlediska, představuje notnou dávku zodpovědnosti, odbornosti, jakož i rozhodnosti a snad též možno říci „odvahy“. Ještě výrazněji by se tyto aspekty projevíly při využití zákonného ustanovení umožňujícího (zároveň při uložení doživotí) rozhodnout (v rozsudku) o nezapočítání doby strávené ve věznicí se zvýšenou ostrahou do doby nutné pro podmíněné propuštění. Takovýmto rozhodnutím by v některých případech mohlo totiž dojít až k vyloučení případného podmíněného propuštění.

V této souvislosti však na druhou stranu považuji za nezbytné zmínit, že „jakékoli upřesňování“ podmínek, za kterých lze trest odnětí svobody na doživotí uložit, by velmi pravděpodobně bylo spíše kontraproduktivní, neboť dané případy

³⁸ aktuální právní úprava zachovala dobu určenou k možnému rozhodnutí o podmíněném propuštění včetně obecných zákonných podmínek, rozhodnutí však podmínila nově dalšími skutečnostmi, jak výše specifikováno

³⁹ jedná se o výslovné vyjádření skutečnosti, která byla dříve pouze dovozována z dikce ust. § 64 odst. 4 trestního zákona

je nutno posuzovat z čistě individuálního hlediska, a cílené zobecňování by zde tedy dle mého názoru bylo navýsost nemístné.

5. Vybrané aspekty výkonu trestu odnětí svobody na doživotí

Kapitola týkající se vlastního výkonu trestu odnětí svobody na doživotí bude orientována na podmínky, za kterých je výkon tohoto trestu realizován, respektive na zacházení s doživotně odsouzenými ve věznicích včetně jejich práv a povinností apod.

Nicméně i na tomto místě je třeba jmenovat ty nejzásadnější právní předpisy, které zakotvují režim trestu odnětí svobody obecně. Mezi takové jednoznačně primárně patří již zmiňovaný trestní zákoník a trestní řád, rovněž tak ratifikované mezinárodní smlouvy; o většině z nich bylo již krátce pojednáno v části věnované lidským právům.

Detailnější úprava podmínek výkonu trestu odnětí svobody je pak kupříkladu obsažena v:

- z. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších změn a doplňků - tuto normu lze označit za základní,
- vyhláše Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších změn a doplňků (dále Řád výkonu trestu) - tento odvozený předpis konkretizuje průběh a uskutečňování výkonu sankce odnětí svobody,
- vnitřním řádu věznice, jež určuje ředitel konkrétní věznice za současného udělení souhlasu Generálního ředitelství vězeňské služby ČR,
- nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších změn a doplňků,
- z. č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní, ve znění pozdějších změn a doplňků,
- z. č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších změn a doplňků, když probační úředníci provádějí dohled nad podmíněně propuštěnými z výkonu trestu odnětí svobody, pokud jim byl uložen,
- či v Evropských vězeňských pravidlech; mezinárodní dokument dosud v textu neuváděný - přijat Výborem ministrů v rámci Rady Evropy v roce 1973 (rozšířeno

v roce 1987) jako pravidla pro zacházení s vězni především zaručující lidskou důstojnost v duchu moderního vězeňství.

Jak již bylo výše nastíněno, trest odnětí svobody se v České republice vykonává ve 4 typech věznic - s dohledem, dozorem, ostrahou a zvýšenou ostrahou (jedná se o tzv. vnější diferenciaci věznic). Vedle těchto typů věznic zákon dále rozeznává zvláštní věznice pro mladistvé, respektive zvláštní oddělení věznic.⁴⁰ Ve věznicích jsou pak odsouzení dále rozdělováni podle jejich osobnostních charakteristik do jednotlivých prostupných skupin vnitřní diferenciaci.⁴¹

Aktuálně je na území ČR v provozu 34 věznic, přičemž pouze ve 4 z nich je vykonáván trest odnětí svobody na doživotí. Jde o věznice Mírov, Valdice, Opava a Karviná⁴².

Z dostupných statistických údajů (viz. příloha č. 3: Přehled uložených trestů odnětí svobody na doživotí od roku 1990 do 16. 2. 2010⁴³) lze zjistit, že od roku 1990, kdy byl institut trestu odnětí svobody na doživotí znovu zakotven do právního řádu ČR, dosud, byl doživotní trest uložen 39 osobám. Pokud se jedná o trestné činy, za něž byla tato sankce ukládána, jde ve všech případech o trestný čin vraždy dle ust. § 219 trestního zákona. Počet uložených trestů v jednotlivých krajích je pak zhruba stejný (výjimku tvoří /bývalý/ kraj Jihomoravský, v němž byly dle přístupných statistik uloženy za celé inkriminované období pouze 2 tyto tresty).

⁴⁰ ust. § 31 odst. 4 z. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže; poměrně nově byly u některých věznic zřízeny i ústavy pro výkon zabezpečovací detence (např. Brno, Opava)

⁴¹ Tůmová, J. Problematika trestu odnětí svobody na doživotí. Disertační práce. Praha: PF UK, 2009, s. 77 - 78

⁴² ve věznici Opava vykonávají doživotní trest pouze ženy (k aktuálnímu datu v počtu 2 s tím, že do května 2008, kdy jedna z odsouzených zemřela, byl počet 3); oddělení pro doživotně odsouzené v karvinské věznici bylo zřízeno v nedávné době a je zde umístěn pouze 1 doživotní vězeň - tamtéž s. 72

⁴³ zdroj: www.justice.cz - portál Ministerstva spravedlnosti ČR - Statistické ročenky kriminality z let 1995 - 2009; zde dostupné údaje byly autorkou této bakalářské práce abstrahovány do podoby, která odpovídá smyslu a cíli práce

5. 1. Práva odsouzených

Všichni odsouzení ve výkonu trestu mají v zásadě stejná práva, která jsou upravena z. č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (dále Zákon o výkonu trestu)⁴⁴. Realizace těchto práv, jakož i sociálního postavení odsouzených, je následně podrobněji rozpracována v Řádu výkonu trestu⁴⁵, potažmo pak ve vnitřních řádech jednotlivých věznic⁴⁶.

V souladu s výše citovanými předpisy mají odsouzení právo např. na pravidelnou stravu odpovídající zdravotním požadavkům, zabezpečení lůžka, oděv dle klimatických podmínek, zdravotní péči, sociální kapesné ve výši 100,- Kč na měsíc v případě, kdy odsouzený není pracovně zařazen, a další práva zajišťující základní životní potřeby odsouzených. Rovněž jsou zde zakotveny podmínky, za kterých odsouzený může kupříkladu přijmout balíček, užívat telefon a provozovat vycházky, či způsoby ochrany práv a oprávněných zájmů odsouzených.

Z pohledu sociální pedagogiky jeví se být důležitým především zajištění práva na duchovní a sociální služby či uspokojování kulturních potřeb.

Zákon o výkonu trestu v ust. § 20 odst. 1 deklaruje právo odsouzeného na poskytování duchovních a jiných srovnatelných služeb naplňujících princip humanity.

Věznice tedy umožňuje a zajišťuje, a to obvykle v době pracovního klidu, pro odsouzené konání společných náboženských obřadů s tím, že účast na nich je ryze dobrovolná. Registrované církve a náboženské společnosti se poskytováním duchovních služeb snaží přispívat zejména k naplnění účelu výkonu trestu. Mezi takové služby kupříkladu patří konání bohoslužeb, besed, přednášek, individuální rozhovory či příprava odsouzeného na návrat do společnosti po jeho propuštění z výkonu trestu.

Co se týče uspokojování kulturních potřeb, jedná se o právo odsouzeného obstarat si z vlastních finančních prostředků knihy, denní tisk nebo časopisy (uvedené publikace mohou zasílat odsouzenému i příbuzní či jiné osoby). Bezplatně je pak možné zapůjčení literatury dostupné ve vězeňské knihovně. V nespolední řadě

⁴⁴ ust. § 15 citovaného zákona

⁴⁵ ustanovení obsažená v Hlavě třetí. Řádu výkonu trestu

⁴⁶ v této kapitole je konkrétně čerpáno z výpisu vnitřního řádu věznice Valdice (úplný název: Vnitřní řád věznice pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice se zvýšenou ostrahou, ostrahou a dozorem), včetně příloh, vydaného ředitelem věznice JUDr. Karlem Kocourkem, účinného od 7. 3. 2008

mezi tyto potřeby patří sledování televize, popřípadě centrálního videa (výběr filmů apod. určuje pověřený zaměstnanec věznice), což lze pouze v době osobního volna odsouzeného dle časového rozvrhu dne (ten je rozdílný podle typu jednotlivých oddílů nebo oddělení věznic) a v souladu s pravidly vnitřní diferenciaci věznice.

Mezi jedny z nejvýznamnějších práv, zejména v souvislosti s udržením alespoň minimálního sociálního kontaktu odsouzeného s mimovězeňským prostředím, bezesporu patří právo na přijímání a odesílání korespondence a oprávnění přijímat návštěvy.

Odsouzení tedy mají právo přijímat a odesílat (na své náklady) korespondenci, a to bez omezení, pokud není zákonem stanoveno jinak. Veškerá korespondence samo sebou podléhá kontrole, kterou zabezpečuje Vězeňská služba ČR. Nepovolený obsah buď není odsouzenému předán a je vrácen odesílateli, nebo je zadržen (v případě podezření na přípravu či spáchání trestného činu) a odevzdán příslušnému orgánu činnému v trestním řízení.⁴⁷

K oprávnění odsouzených přijmout návštěvu považují za zajímavé uvést, že toto je realizované v čase, který určí ředitel konkrétní věznice, a to na dobu 3 hodin celkem během jednoho měsíce. Pokud není vnitřním řádem věznice stanoveno jinak (vyšší počet osob), může odsouzený přijmout maximálně 4 osoby najednou včetně nezletilých dětí. Co se týče kontaktu odsouzeného s osobou blízkou, je povolen na přivítanou a rozloučenou polibek či objetí, nezletilce je možné si např. pochovat. U doživotně odsouzených návštěvy probíhají v určené místnosti za současného přímého dohledu příslušníka, či přes dělicí přepážku.⁴⁸

Domnívám se, že právě kontakt s rodinou a osobami blízkými je jedním s nejdůležitějších faktorů, které napomáhají odsouzenému bez závažnějších psychických následků překonat dobu strávenou ve vězeňském zařízení.

Na tomto místě je však třeba uvést, že právě doživotně odsouzení ve většině případů udržují kontakt (písemný i osobní) s blízkými velmi sporadicky, ba dokonce u některých z nich nejsou pozitivní sociální vazby zachovány vůbec. Tato realita má několik příčin. Jedním z důvodů je skutečnost, že rodinné, partnerské či pracovní zázemí je nedostatečné již před uvězněním takového jedince. Dále se jedná o nezájem

⁴⁷ podrobnosti ohledně přijímání a odesílání korespondence jsou mimo jiné upraveny v ust. § 17 Zákona o výkonu trestu

⁴⁸ detaily související s uskutečňováním tohoto práva jsou upraveny jednak v ust. § 19 Zákona o výkonu trestu, v ust. § 26 Řádu výkonu trestu, a jednak ve vnitřních řádech jednotlivých věznic

osob blízkých být s doživotně odsouzeným ve spojení. K tomu však nutno říci, že s ohledem na závažnost trestného činu, za nějž lze trest doživotí uložit, a povětšinou i vzhledem k pokročilé narušenosti pachatele, jeví se být přerušení veškerých vazeb do jisté míry pochopitelným. Mám za to, že může mimo jiné jít o jakousi obranu před ataky společnosti, kterým nepochybně osoby odsouzenému blízké ve svém okolí musí čelit. V neposlední řadě je to pak účelová zdrženlivost samotných odsouzených, a to zejména z důvodu potenciálních společenských konfliktů, ke kterým by opět v souvislosti s udržováním styku s nimi mohlo dojít (myšleno jako ochrana osob blízkých před společenským odsouzením).⁴⁹

Z nastíněné problematiky lze vyzdvihnout, že nebylo dosud zmiňováno právo odsouzeného na uspokojování sexuálních potřeb (ve smyslu sexuálního styku s partnerem). Je tomu skutečně tak - uvedené právní předpisy tuto oblast nikterak neupravují.

Považuji za navýsost zřejmé, že v tomto duchu netřeba debatovat ohledně jedinců odsouzených k trestu odnětí svobody, jimž nebyla uložena jedna z forem výjimečného trestu. Zejména u doživotně odsouzených lze však dle mého názoru o poskytnutí této možnosti alespoň uvažovat.

Jedná se bezesporu o téma velmi diskutabilní (obzvláště s ohledem na osobnostní profil doživotně odsouzeného a charakter a podstatu sankce), především co se týče realizace, odpovědnosti osoby, která tento akt povolí, za zajištění bezpečnosti a případné ochrany partnerovi apod., nicméně se domnívám, že za striktních bezpečnostních podmínek a zřejmě za současného přenesení zodpovědnosti za možné negativní následky na partnera (svobodně a dobrovolně), by sexuální potřeby v tradičním pojetí u těchto jedinců mohly být alespoň sporadicky uspokojovány.

Na druhou stranu ovšem vyvstává otázka, zda by tímto způsobem ukojovaný sexuální pud měl či neměl pozitivní vliv na psychiku doživotně odsouzeného. Mám za to, že k zodpovězení předmětné otázky jsou v těchto případech příslušní pouze odborníci z oboru psychologie, psychiatrie a sexuologie.

⁴⁹ postřehy autorky této bakalářské práce získané z autentických výpovědí doživotně odsouzených, jež zpracoval v knize „Doživotí“ Luboš Xaver Veselý

K danému tématu lze shrnout, že důsledkem nemožnosti uspokojování sexuálních potřeb u doživotně a dlouhodobě odsouzených bývají projevy nedobrovolné homosexuality, které jsou do jisté míry u těchto jedinců ve věznicích tolerovány.

5. 2. Povinnosti odsouzených

Z logiky dané problematiky vyplývá, že vedle naplňování práv je nezbytné, aby odsouzení v průběhu výkonu trestu odnětí svobody dodržovali zákonem vymezené povinnosti a podrobili se režimu vězeňského zařízení spočívajícího mimo jiné v dodržování stanoveného pořádku a kázně včetně plnění pokynů a příkazu příslušníků Vězeňské služby ČR.

Odsouzení jsou primárně povinni zejména realizovat úkoly v rámci programu zacházení (o němž bude dále v textu pojednáno) a vykonávat práci, pokud jim je přidělena. Jejich povinností je rovněž kupříkladu akceptace osobní prohlídky a kontroly věcí oprávněnými osobami, provádění hygieny, či v případě nemoci, úrazu atd. neprodlené ohlášení takovéto skutečnosti.

Krom povinností jsou stanoveny taktéž zákazy. Jedná se např. o zákaz výroby, přechovávání a konzumace alkoholických nápojů a jiných omamných látek, hry o peníze, tetování apod.⁵⁰

Z hlediska prospěšnosti jak pro společnost, tak pro samotného odsouzeného, je dozajista žádoucí, aby většina vězňů byla v průběhu výkonu trestu odnětí svobody zapojena do pracovní činnosti ve smyslu zaměstnávání za pracovní odměnu⁵¹.

Není zajisté potřeba polemizovat o tom, že pokud by odsouzení byli plnohodnotně zapojováni do pracovního procesu, byli by schopni do jisté míry hradit náklady spojené s výkonem takového trestu, stejně tak jako plnit své ostatní závazky, počítaje mezi tyto především dlužné a běžné výživné na nezletilé dítě, náhradu škody způsobenou trestným činem aj.

⁵⁰ výčet povinností odsouzených je pak obsažen v ust. § 28 a násl. Zákona o výkonu trestu

⁵¹ pokud je odsouzený zařazen k určité práci, je povinen pracovat (ust. § 29 odst. 1 Zákona o výkonu trestu). Při výběru zaměstnání či při rozhodnutí, zda konkrétní odsouzený bude zapojen do pracovního procesu, je nutno přihlížet k jeho aktuálnímu zdravotnímu, tělesnému i duševnímu stavu. Věznice zajišťují práci buď v rámci svého provozu, výroby či podnikání, nebo smluvně u jiných subjektů (ust. § 30 odst. 1 Zákona o výkonu trestu). Pracovní podmínky se řídí z. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších změn a doplňků, odměňování pak nařízením vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších změn a doplňků, s tím, že plátcem pracovní odměny je vždy věznice.

Vzhledem k tomu, že není v možnostech věznic zajištění pracovních podmínek pro všechny osoby, umístěné do výkonu trestu odnětí svobody, a jiné subjekty nejsou povětšinou nakloněny spolupráci v této oblasti, procento zaměstnanosti odsouzených není nikterak vysoké (pro názornost odkazuji na přílohu č. 4: Zaměstnávání odsouzených v roce 2008 a 2009⁵²).

Je zcela nesporné, že současná (celosvětová) ekonomická krize, která s sebou přináší mj. problém v oblasti vysoké nezaměstnanosti členů society jako takové, se nezbytně musí projevit i v nižším počtu odsouzených, jež jsou zařazováni do pracovního procesu, přesto se domnívám, že v resortu vězeňství tento trend panuje poměrně dlouhou dobu.

Ke zvýšení zaměstnanosti vězňů by proto dle mého nazírání měla přispět právě společnost, respektive subjekty, které by ve větší míře poskytly pracovní místa těmto osobám. Je zřejmé, že ne každý bude ochoten zaměstnat mimo prostory věznice pachatele trestných činů, nicméně mnoho činností lze vykonávat uvnitř vězeňských objektů, nemluvě o faktu, že se jedná o tzv. levnou pracovní sílu.

Jistá naznačená nápomoc od ostatních příslušníků společnosti v řešení dlouhodobě nepříznivého stavu zaměstnávání odsouzených, namísto věčné kritiky a stěžování si na vysoké náklady, které musí každý občan ČR za pobyt vězně ve výkonu trestu odnětí svobody vynaložit, by byla víceméně potřebná.

Nedostatek pracovních příležitostí se dá pak považovat za značný problém právě u doživotně odsouzených. Denní zaměstnání těchto jedinců přispívá přinejmenším k eliminaci nežádoucího chování, popřípadě může pozitivně působit na jejich psychiku. Proto by tedy dle mého názoru každý, komu byl uložen dlouhodobý či výjimečný trest, měl být během výkonu sankce přednostně pracovním zařazen.

S řádným dodržováním či naopak porušováním právními předpisy stanovených povinností odsouzených bezesporu souvisejí kázeňské odměny a kázeňské trestání.

Kompetentními osobami k udělení trestu či odměny odsouzenému jsou dle vnitřního řádu věznice vychovatel, speciální pedagog, vedoucí oddělení výkonu trestu a ředitel věznice.

⁵² zdroj: www.vscr.cz; Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2008. Praha: duben 2009 a Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2009

Kázeňskou odměnu jako je např. pochvala, mimořádné zvýšení doby trvání návštěv, zvýšení kapesného apod.⁵³ lze odsouzenému uložit v případě řádného plnění povinností a spolupráce při naplňování účelu výkonu trestu.

Kázeňský trest je pak možno uložit za kázeňský přestupek, čímž se rozumí zaviněné porušení povinností, kázně či pořádku během výkonu trestu. Mezi kázeňské tresty kupříkladu patří důtka, snížení kapesného, zákaz přijetí balíčku, pokuta, umístění do samovazby aj.⁵⁴

Je zřejmé, že systém kázeňských trestů a odměn je nezbytnou součástí režimu zacházení s odsouzenými. Na jedné straně bezesporu motivuje vězně k žádoucímu chování v souladu s právními normami, na straně druhé umožňuje neadekvátní chování postihovat. Pro zachování skutečného významu a smyslu tohoto institutu je však nezbytné, aby jej zmocněné osoby aplikovaly spravedlivě.

5. 3. Program zacházení

Jedním z nejdůležitějších faktorů sloužících k dosažení účelu výkonu trestu je způsob, jakým je s odsouzeným během doby trávené ve věznici jednáno (respektive jakou intenzitou je na něj působeno) s cílem motivovat jej k uvědomění si svého protiprávního jednání, za nějž se ve výkonu trestu nachází, k nápravě, rozvíjení jeho kladných vlastností a v neposlední řadě k touze znovu se začlenit do společnosti tak, aby nemusel být navrácen zpět mezi příslušníky vězeňské subkultury. K uskutečnění tohoto záměru bezpochyby přispívá program zacházení.

Program zacházení lze charakterizovat jako výchovný prostředek k naplnění smyslu výkonu sankce či jako základní formu záměrného a komplexního působení na odsouzeného.⁵⁵

V tomto programu je stanoven okruh činností (v rámci možností jednotlivých věznic), jež odsouzený musí (zejména pracovní aktivity) či může vykonávat.

⁵³ úplný výčet kázeňských odměn je obsažen v ust. § 45 odst. 2 písm. a) - h) Zákona o výkonu trestu s tím, že dle ust. § 71 odst. 3 Zákona o výkonu trestu odměna upravená v písm. g) - povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo programem zacházení - a v písm. h) - přerušení výkonu trestu - nemůže být udělena doživotně odsouzenému

⁵⁴ úplný výčet kázeňských trestů je obsažen v ust. § 46 odst. 3 písm. a) - i), odst. 4 Zákona o výkonu trestu

⁵⁵ zacházení s odsouzenými je jednak upraveno v Hlavě III. Zákona o výkonu trestu, v Hlavě čtvrté. Řádu výkonu trestu, a jednak ve vnitřních řádech jednotlivých věznic

Složení programu je zpracováváno, zkompileováno, popřípadě aktualizováno speciálním pedagogem ve spolupráci s kompetentními pracovníky věznice pro každého vězně individuálně⁵⁶, a to s přihlédnutím k jeho osobnostním charakteristikám, povaze spáchané trestné činnosti, výměře uloženého trestu, zájmům, specifickým potřebám a rovněž ke schopnosti navazovat sociální kontakty. Podkladem pro sestavení programu zacházení je zpráva obsahující psychologické, psychiatrické, lékařské či jiné potřebné poznatky o osobě odsouzeného.

Obsahem je pak konkrétně vytvořený plán působení na odsouzeného včetně vybraných metod zacházení, kterých by mělo být užito k dosažení kýženého výsledku. Součástí jsou rovněž způsoby a frekvence vyhodnocování, zda nastavený program je účelný či nikoli.

Program zacházení je tedy tvořen kombinací následujících aktivit: pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné, zájmové a aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů. Pro názornější představu toho, co může být náplní jednotlivých okruhů činností, odkazují na přílohu č. 5: Nabídka aktivit programů zacházení ve věznici Valdice⁵⁷.

V případě, že si odsouzený nezvolí žádnou z alternativ programu zacházení, které jsou koncipovány podle poznatků získaných o jeho osobnosti, je povinen plnit alespoň program minimální, jež je zajišťován zaměstnanci vězeňské služby. Jedná se kupříkladu o pracovní činnost pro věznici či činnost sebeobslužnou (teorie a praxe praní, žehlení, vaření apod.), tělovýchovné aktivity, ale i o kurs základních sociálních dovedností, občanské nauky, základů práva apod.⁵⁸

Program zacházení rovněž slouží jako základ pro realizování vnitřní diferenciaci věznice, což znamená, že v případě řádného plnění stanoveného plánu je zde pro odsouzeného naděje, že bude přeřazen do mírnější, respektive příznivější (co do režimu), prostupné skupiny v rámci typu věznice (např. ve věznici Valdice jsou vězni rozdělováni do tří prostupných skupin vnitřní diferenciaci). Z logiky věci pak vyplývá, že při neplnění či odmítání programu zacházení se odsouzený vystavuje nebezpečí přeřazení do skupiny s přísnějším způsobem vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti, případně udělení kázeňských trestů, o nichž bylo výše již pojednáno.

⁵⁶ program zacházení se nevypracovává u jedinců s trestem nepřesahujícím 3 měsíce

⁵⁷ zdroj: Příloha č. 6 k vnitřnímu řádu věznice Valdice

⁵⁸ Tůmová, J. Problematika trestu odnětí svobody na doživotí. Disertační práce. Praha: PF UK, 2009, s. 84

Jedním z nejdůležitějších aspektů provázejících výkon dlouhodobých trestů je možno označit edukaci odsouzených, která se realizuje v několika stupních, v nichž odsouzení mohou získat základní (nemají-li je) či středoškolské vzdělání. Edukační program v jednotlivých věznicích je součástí jejich programu zacházení s odsouzenými.

Pokud jde o nároky kladené na osobu pedagoga, který je aktivním účastníkem vzdělávacího programu vězňů, je zřejmé, že tyto z podstaty věci musí být mnohem vyšší, než je tomu u učitele zabývajícího se výukou v rámci běžného systému školství.

Klíčové kompetence pedagoga, mezi něž V. Spilková (1997, s. 62) řadí kompetence psycho-didaktické, pedagogické, komunikační, diagnostické a intervenční, poradenské a konzultační a kompetence reflexe vlastní činnosti⁵⁹, musí tak být umocněny nezměrnou psychickou odolností a adaptabilitou, jakož i autoritativností osobnosti, značnou dávkou empatie a oproštěním se od jakýchkoli předsudků.

Co se týče vlastních odlišností vedení výuky ve výkonu trestu odnětí svobody, styl vyučování musí být ze strany pedagoga přizpůsoben jednak věkovým rozdílům a jednak rozdílům mezi úrovněmi předchozího vzdělání a rozumovou vyspělostí jednotlivých vyučovaných.

Plán výuky a volba vyučovacích metod pak musí být upraveny omezeným časovým možností a měly by odpovídat individuálním zvláštnostem účastníků edukačního procesu.

Ohledně konkrétních vzdělávacích aktivit např. ve věznicí Valdice možno uvést, že tato nabízí kupříkladu odborné kursy „svářeč“, „knihař“, kursy výpočetní techniky, jazykové kursy (anglický, německý a český pro cizince), ale i maturitní studium v oborech ekonomika a podnikání či dokonce gymnázium a další.⁶⁰

Byť by se mohlo zdát, že další vzdělávání u doživotně odsouzených nemá žádný větší význam, a to ani pro společnost, ani pro samotného odsouzeného, opak je pravdou. Z hlediska zájmu společnosti znamená vzdělanější odsouzený vyšší pravděpodobnost jeho zaměstnanosti, z hlediska odsouzeného se pak může jednat nejen o smysluplné vyplnění času stráveného „za mřížemi“, ale i o prostředek faktické seberealizace, nalezení určitého nového smyslu života.

⁵⁹ In Bakošová, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc. 3. rozšírené a aktualizované vydání. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, public promotion, s.r.o., 2008, s. 127

⁶⁰ www.vscr.cz; portál věznic Valdice

Celkově možno problematiku plánu zacházení uzavřít konstatováním, že tento program je především pro doživotně odsouzené primární zárukou naplňování jejich nejvyšších lidských potřeb, tj. potřeb, jež podporují růst osobnosti, tzv. sebeaktualizaci⁶¹.

5.4. Některé odlišnosti výkonu trestu odnětí svobody u doživotně odsouzených

Veškeré rozdíly výkonu doživotního trestu oproti standardnímu trestu odnětí svobody se odvíjí od jeho bytostné podstaty a osobnostních charakteristik jedinců, kteří takový trest vykonávají.

Zákon o výkonu trestu určuje v obecné rovině, že návštěvy, vycházky, jakož i výkon kázeňských trestů se obvykle uskutečňují bez přítomnosti dalších odsouzených (Řád výkonu trestu dále rozvíjí, že v některých odůvodněných případech je dokonce možno doživotně odsouzeného v rámci vycházek poutat). Dále mimo jiné stanoví ubytování doživotně odsouzených na samostatné cele.

Řád výkonu trestu následně specifikuje výkon doživotních trestů např. v tom smyslu, že tento probíhá výhradně ve specializovaných odděleních se zesíleným stavebně technickým zabezpečením (tj. odděleních, na nichž je možno zabezpečit zvýšenou ostrahu delikventů nejzávažnějšího charakteru za současného zachování jejich základních lidských práv).

Obecná ustanovení Zákona o výkonu trestu a Řádu výkonu trestu ohledně doživotí⁶² jsou opět dále konkretizována ve vnitřních řádech jednotlivých věznic. Jedná se kupříkladu o tzv. „časový rozvrh dne“, jež se může věznicí od věznice v některých detailech lišit. K tomu blíže viz. příloha č. 6: Časový rozvrh dne platný pro doživotně odsouzené ve věznici Valdice⁶³.

⁶¹ hierarchie potřeb dle A. Maslowa; In Vágnerová, M. Základy psychologie. 1. dotisk 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 175

⁶² ust. § 71 Zákona o výkonu trestu a ust. § 95 - 97 Řádu výkonu trestu

⁶³ zdroj: Příloha č. 18 k vnitřnímu řádu věznice Valdice, Čl. 9

Úplným závěrem této kapitoly dlužno podotknout, že aspektů souvisejících s vlastním výkonem doživotního trestu by bylo lze uvést nespočet. Nicméně s ohledem na předpokládaný rozsah této práce byly autorkou vybrány ty nejdůležitější fenomény ve vztahu ke společenským vědám, sociální pedagogice na prvním místě.

6. Institut podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí včetně využití poznatků sociální pedagogiky při jeho realizaci

K právní úpravě podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v těchto specifických případech nadto, co bylo již výše uvedeno, zbývá dodat několik skutečností.

V případě, že soud žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu vyhoví, zároveň odsouzenému stanoví zkušební dobu v trvání od 1 do 7 let, přičemž může současně vyslovit nad pachatelem dohled, případně mu uloží přiměřená omezení nebo povinnosti⁶⁴ (tyto jsou demonstrativně vyjmenovány v ust. § 48 odst. 4 trestního zákoníku, může se jednat např. o povinnost „*podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy*“ či „*podrobit se vhodným programům psychologického poradenství*“ apod.).

Co se týče dohledu, tento je prováděn úředníkem Probační a mediační služby ČR, která se při výkonu své činnosti řídí zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších změn a doplňků. Účelem dohledu je v souladu se zákonem ochrana společnosti a snížení rizika recidivy, přičemž tento záměr je uskutečňován především sledováním a kontrolou chování pachatele, jeho odborným vedením a poskytováním pomoci s cílem jeho usměrňování k životu v souladu se společenskými normami⁶⁵.

Jestliže soud žádost o podmíněné propuštění zamítne, může si odsouzený opětovně o toto požádat po uplynutí jednoho roku od právní moci rozhodnutí o zamítnutí žádosti⁶⁶.

Pokud podmíněně propuštěný vyhoví zákonným podmínkám, rozhodne soud po uplynutí zkušební doby o tom, že se osvědčil. V opačném případě učiní rozhodnutí (event. i již během zkušební doby), že odsouzený zbytek trestu vykoná⁶⁷.

⁶⁴ ust. § 89 odst. 1, 2 trestního zákoníku

⁶⁵ ust. § 49 odst. 2, 3 trestního zákoníku

⁶⁶ ust. § 331 odst. 1 trestního řádu; výjimku tvoří situace, kdy je žádost zamítnuta pouze z důvodu předčasného jejího podání - neuplynula hmotně-právní lhůta pro tento postup stanovená trestním zákoníkem

⁶⁷ ust. § 91 odst. 1 trestního zákoníku

Specifika doživotních trestů se pochopitelně vztahují i na odlišnou situaci ohledně podmíněného propuštění, a to především v oblasti psychosociální.

Primárně nutno zmínit, že eventualita podmíněného propuštění může na některé doživotní vězně působit výrazně motivačně ve sféře jejich chování a plnění povinností ve výkonu trestu. Na druhou stranu však tyto okolnosti vyvolávají důvodnou obavu, že odsouzení při vidině potenciální svobody svou nápravu, ochotu podrobit se všem společenským normám a celkově se zařadit řádně do společnosti na pozici jejího plnohodnotného člena, budou pouze simulovat. Za účelem odhalení takové simulace je ze strany kompetentního soudu třeba si vyžádat podklady od odborníků z řad psychologů, psychiatrů, sexuologů a dalších.

S ohledem na skutečnost, že v poměrně blízké době se dá reálně předpokládat žádost o podmíněné propuštění z výkonu trestu u několika doživotně odsouzených⁶⁸, zhmotňuje se i potřeba faktického řešení možné resocializace a reedukace těchto závažných zločinců, respektive pokračování těchto procesů na svobodě. V této souvislosti lze důvodně předpokládat, že v případném rozhodnutí o podmíněném propuštění dojde ke stanovení nejdelší možné zákonné zkušební doby (7 let) včetně vyslovení dohledu nad podmíněně propuštěným.

Této problematice by tedy měla být věnována dostatečná pozornost nejen v rámci péče penitenciární (tj. během výkonu trestu), ale i postpenitenciární (tj. po případném propuštění).

Zde se otvírá široký prostor pro uplatnění teoretických i praktických poznatků sociální pedagogiky při činnostech spojených s dovršením nápravy podmíněně propuštěných, neboť tato věda by měla ze své podstaty zasahovat do veškerých okruhů života jedince i společnosti⁶⁹.

Zajišťování účelné pomoci odsouzenému při jeho reintegraci⁷⁰, konsolidaci jeho pracovních, rodinných a dalších klíčových podmínek je mimo jakoukoli pochybnost oblastí, která spadá do kompetencí sociálního pedagoga na poli reedukační

⁶⁸ dle výzkumu mezi doživotními vězni provedeného v roce 2004 Mgr. Janou Tůmovou ve třech věznicích uplyne dvacetiletá lhůta k podmíněnému propuštění během cca 1 roku třem odsouzeným (Tůmová, J. Problematika trestu odnětí svobody na doživotí. Disertační práce. Praha: PF UK, 2009, s. 135) s tím, že další jeden, kterému byla žádost v roce 2007 zamítnuta, má tuto možnost vždy po uplynutí jednoho roku od zamítavého rozhodnutí (tamtéž s. 127 - 132)

⁶⁹ Bakošová, Z. Sociální pedagogika jako životná pomoc. 3. rozšířené a aktualizované vydání. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, public promotion, s.r.o., 2008, s. 63

⁷⁰ reintegrací se rozumí návrat do společnosti po výkonu trestu - k tomu viz. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 153

a resocializační péče⁷¹. Tato pomoc může mít formu víceméně materiální (např. v podobě subvence při získávání různých sociálních dávek), ale i podpory při obstarávání bazálních biologických potřeb, poradenství v situacích spjatých s následky dopadu výkonu trestu odnětí svobody do psychosociální sféry osobnosti odsouzeného, dalšího vzdělávání apod.

Celkově možno shrnout, že institut podmíněného propuštění (zejména) pro doživotně odsouzené zajišťuje z psychologického hlediska nezbytný pocit jakési, byť třeba i velmi vzdálené, perspektivy a i z čistě humánního pohledu je nepostradatelnou součástí právního řádu každého demokratického státu. Nicméně s ohledem na nulové zkušenosti s jeho realizací u doživotních trestů a s přihlédnutím k osobnostním charakteristikám nejtěžších zločinců, jimž jsou tyto sankce ukládány, bude z celospolečenského nazírání nemálo obtížným se s institutem podmíněného propuštění v těchto případech vyrovnat.

⁷¹ k charakteristice pracovních činností sociálního pedagoga blíže viz. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 199

7. Sociální a výchovné aspekty doživotního trestu

V obecné rovině zcela jistě možno konstatovat, že dopad dlouhodobých trestů odnětí svobody na všechny složky osobnosti odsouzeného je enormní. Tím spíše to pak platí u trestu odnětí svobody na doživotí.

Na předním místě považuji za nezbytné zmínit tzv. prizonizaci, tj. negativní vliv vězeňského prostředí na odsouzené a jejich následnou existenci po propuštění z výkonu trestu. Tento aspekt je možno najít nejen u trestů dlouhodobých, ale i u těch krátkodobých. Odsouzený se oprošťuje od odpovědnosti za sebe samého, své chování i budoucnost. Ztrácí schopnost běžného fungování ve společnosti. V některých případech tak dochází k tzv. syndromu otáčivých dveří, kdy se osoba po svém propuštění z výkonu trestu není schopna aklimatizovat na běžný život a opětovně vyhledává stejné prostředí, které jej vedlo k páchání trestné činnosti a v němž se pohyboval i v průběhu svého věznění.⁷²

U osob, k jejichž uvěznění došlo již v 90. letech minulého století, lze rovněž očekávat sníženou kvalitu funkční gramotnosti, a to zejména s ohledem na dynamický rozvoj společnosti v období jejich nucené společenské izolace. Zmiňovanou funkční gramotností se rozumí „*vybavenost člověka pro realizaci různých aktivit potřebných pro život v současné civilizaci*“⁷³ (může se např. jednat o zařizování různých záležitostí na úradech, orientace v prostředcích hromadné dopravy a jejich jízdních řádech apod.). V případě, že by se u některého z doživotních vězňů stala reálnou varianta podmíněného propuštění, bylo by nepochybně potřeba ze strany společnosti této osobě poskytnout poměrně dlouhou dobu i faktickou pomoc při vypořádávání se s touto situací.

Dalším neopomenutelným aspektem dlouhodobých trestů odnětí svobody, ponejvíce však doživotního trestu, je z trestu vyplývající sociální izolace. Jedná se o stav sociálního vyloučení (exkluze), který se vyznačuje omezeným počtem sociálních kontaktů a insuficiencí sociálních vazeb. Za účelem v úvahu připadající redukce tohoto fenoménu jeví se být jediným možným řešením motivace odsouzených k udržování kontaktů s rodinami či jinými blízkými osobami; z druhé strany v rámci

⁷² Matoušek, O., Kroftová, A. Mládež a delikvence. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 180 - 181

⁷³ Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. Pedagogický slovník. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2003, s. 67

možností pak vyvíjet snahu o působení na osoby vězňům blízké, aby tyto jejich pokusy o navázání styku alespoň v písemné podobě opětovaly.

Velmi důležitým pak lze u vězňených osob shledat proces jejich reedukace, který je „*v jistém smyslu specifickým případem resocializace, ve kterém se s použitím komplexního systému pedagogickopsychologických a socioterapeutických metod usiluje o takové změny v chování jedince, aby odpovídalo normám (nebylo deviantní). ...Základním výchozím předpokladem všech těchto procesů je ovšem ochota a snaha daného jedince změnit (spolupracovat)*“⁷⁴. K uvedenému nezbyvá než dodat, že postup převýchovy v inkriminovaných případech je značně obtížný, a to jak z hlediska dotčeného jedince, tak i společnosti, která má na kladném výsledku eminentní zájem.

V této chvíli považuji za nezbytné pojednat o metodách sociální pedagogiky a možném jejich využití jednak při zmírňování dopadů dlouhodobého věznění na osoby odsouzených a jednak v procesu jejich reedukace a resocializace včetně přípravy na případné propuštění z výkonu trestu.

Z. Bakošová při pojetí sociální pedagogiky jako životní pomoci rozeznává: metodu kompenzace nevhodných podnětů, metodu posílení vlastní kompetence, metodu nabídky podnětů vyplývajících z individuálních potřeb, metodu plánování pozitivní perspektivy, metodu podpory orientované na seberealizaci, výchovné a sociální poradenství, preventivní metody, konzultační aktivity, supervizi a intervenci.⁷⁵

Co se týče aplikace výše uvedených metod při práci s doživotně odsouzenými vězni, nepochybně si lze představit využití valné většiny z nich.

V úvahu připadá uplatnění metody kompenzace nevhodných podnětů takovými, které budou napomáhat procesu resocializace vězně; dále metody posílení vlastní kompetence, v níž by se jednalo o pozitivní změnu hodnotové orientace odsouzeného; metodu nabídky podnětů respektujících individuální potřeby dotčené osoby, a to v rámci speciálně za tímto účelem upraveného programu zacházení. Využití metody plánování pozitivní perspektivy připadá u doživotně odsouzeného v úvahu v souvislosti s příznivým vyrovnáním se s nastalou situací a plánování dalších perspektiv v rámci výkonu trestu. Pokud jde o podporu orientovanou na seberealizaci, je třeba motivovat vězně k uspokojování této potřeby pro společnost přípustnými

⁷⁴ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2008, s. 153

⁷⁵ Bakošová, Z. Sociální pedagogika ako životná pomoc. 3. rozšířené a aktualizované vydání. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, 2008, s. 60 - 62

formami - např. dalším studiem v průběhu výkonu trestu apod. Metody konzultačních aktivit by se v těchto případech mohly orientovat nejen na vězněného jedince, ale i na jeho nejbližší okolí (rodinu, přátele), které je mnohdy uložním doživotního trestu rovněž do značné míry zasaženo. V neposlední řadě by zde přicházelo v úvahu využití metody intervence ve smyslu opatření, jež zabrání prohlubování psychosociálních dopadů výkonu trestu na osobu odsouzeného.

Sociální a výchovné aspekty tak, jak jsou na tomto místě popsány, jsou pouze těmi nejcharakterističtějšími fenomény provázejícími dlouhodobé (možno i krátkodobé) tresty. Některé další, jež se s touto problematikou pojí, jsou vylíčeny v předchozích částech práce (např. zaměstnávání vězňů, uspokojování biologických a dalších potřeb apod.).

III. Aplikační část - případová studie vybraného doživotně odsouzeného vězně

Jak již bylo v úvodu této práce naznačeno, tato případová studie nevychází z originální zkušenosti její autorky, nýbrž z obsahové analýzy dat získaných z dostupných zdrojů. Jedná se zejména o autentickou výpověď vybraného doživotního vězně, publikovanou v díle Luboše Xavera Veselého „Doživotí“, a dále pak z informací zveřejněných na internetových stránkách www.odsouzeni.estranky.cz, které využívají především vězni, jejichž kauzy byly určitým způsobem medializovány, případně kteří byli odsouzeni k dlouhodobějším trestům odnětí svobody. Na těchto stránkách podle svého uvážení dotčené osoby uveřejňují soudní rozhodnutí týkající se jejich případů, různé výňatky ze znaleckých posudků apod.

Konkrétní případ pak byl vybrán právě s ohledem na největší dostupnost údajů týkajících se jeho osoby i kauzy.

Věk:

- aktuálně 30 let,
- v době spáchání trestné činnosti, za niž byl odsouzen k trestu doživotí, 25 let.

Vzhled:

- mladý muž s mírnou nadváhou, vlasy světle ryšavé barvy, krátké a prořídlé, v levém uchu má kovovou náušnici, upravený, čistý; kosterní soustava a svalstvo přiměřeně vyvinuté, vzhled odpovídající věku.

Získaná anamnestická data z údajů poskytnutých pachatelem:

- pochází z úplné rodiny,
- vyrůstal společně s mladším bratrem,
- otec - 49 let (v době spáchání trestného činu), automechanik; pachatelem hodnocen jako klidný, vyrovnaný, energický, pracovitý, zodpovědný a pohodlný,
- matka - 46 let (v době spáchání trestného činu), dle pachatele trpěla častými bolestmi hlavy, energická, pracovitá, uzavřená a pečlivá,
- vztahy v rodině hodnotí jako dobré, přiměřeně láskyplné, otec však měl milenky, které dokonce finančně podporoval,
- bratr dle pachatele astmatik, epileptik a alergik, poslední roky měl poměrně užívat alkoholické nápoje a psychotropní látky (marihuana, lysohlávky),

- ke své osobě uvedl, že jeho vývoj byl normální, mezi rodiči panovala ve výchově shoda, výchovným prostředkem byl výprask, zákazy, domluva, přesvědčování, rodiči byl veden k samostatnosti; ve vztazích s vrstevníky popírá vyhraněné postavení; neměl žádné větší problémy ve škole (pouze snížená známka z chování na střední škole), se všemi relativně vycházel; na vojně nebyl, vykonával civilní službu na psychiatrii,
- je svobodný, má jedno dítě,
- první pohlavní styk cca v 18 letech, uvádí zhruba 4 sexuální partnerky,
- kouří 20 cigaret denně, alkohol pil zřídka.

Vzdělání:

- střední odborné s maturitou.

Zaměstnání:

- před výkonem trestu bez zaměstnání, dle vlastního vyjádření se živil dodáváním kradených aut svému otci, který vlastnil autoservis.

Předchozí trestná činnost:

- 2krát soudně trestán za krádeže aut

Trestný čin, za nějž odpovídá doživotní trest ve věznici Valdice:

- vražda 3 rodinných příslušníků (ust. § 219 trestního zákona), k činu se nejprve doznal, poté výpověď změnil s tím, že zabil pouze jednoho z poškozených, a to v sebeobraně; u tohoto tvrzení již setrval.

Psychologická charakteristika:

- aktuální intelektový výkon v době zkoumání v pásmu nadprůměru s převahou praktického nadání,
- osobnost se projevuje anomálními rysy, situační přecitlivělostí a nízkou sebedůvěrou, tendence přizpůsobování okolí své osobě,
- z psychologického hlediska neshledány symptomy duševní poruchy či choroby, intelekt je využíván k vlastnímu prospěchu i za případného užití lži a manipulací okolím, zjištěn sklon k asociálním postojům, schopnost anticipace a plánování užívána bez ohledu na společenské důsledky chování, je plně způsobilý k pochopení okolní situace i složitějších vztahů a sociálních vazeb,
- resocializace je považována za reálnou a plně možnou, s doporučením zaměření na posílení kvalitního sebehodnocení, zvýšení sebedůvěry zároveň s adekvátním sebenáhledem; důležité další zaměření na hodnotovou orientaci.

Psychiatrické závěry:

- opět neshledána žádná duševní choroba, a to ani krátkodobá, kterou by trpěl v době spáchání trestního činu,
- rozpoznávací i poznávací schopnosti v době spáchání trestního činu byly plně zachovány,
- eventuelní resocializaci nestojí z psychiatrického hlediska nic v cestě, z téhož pohledu není shledán jeho pobyt na svobodě ničím bezprostředně nebezpečným pro společnost.

Z rozhovoru s pachatelem:

- pokud jde o jeho zájmy, tyto jsou velmi široké, sleduje politiku, rozličné dokumenty, sportovní přenosy, snaží se být v obraze,
- co se týče jeho kontaktů s vnějším světem, píše si se ženou, která je rovněž ve výkonu trestu (za krádeže), seznámili se na inzerát, neví, jestli mu bude psát i po jejím propuštění; s nikým jiným kontakt neudrhuje, návštěvy za ním nechodí; pokouší se navázat písemný kontakt se svým praotcem, avšak bez odezvy,
- se synem se nestýkal ani před svým uvězněním,
- pokud jde o sexuální kontakty, tyto mu sice chybí, ale homosexuální styky popírá s tím, že toto by nesvedl, nicméně homosexuály neodsuzuje,
- ve věznici má asi 3 kamarády mezi doživotními vězni, kterým se svěřuje,
- ve svém prostředí vidí, že jeho spoluvězni hledají chyby jen u svého okolí, ne v sobě; shledává, že pokud byl již někdo několikrát odsouzen, lze pochybovat o jeho tvrzení nevinu,
- o ostatních doživotních věznicích si myslí, že někteří z nich jsou divní, někteří normálnější,
- za nejtěžší ve vězení považuje samotu, „zakrnění“, nejistotu ohledně budoucnosti, odkázanost na pomoc mimo věznici,
- je odhodlán trest odnětí svobody na doživotí „přežít“, vězení jej v ničem nezlomilo,
- za pozitiva výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou pokládá televizi na cele (tuto mohou využívat na základě časového harmonogramu, jak popsáno výše v textu - JK), a to, že celu má sám pro sebe,
- za nejdůležitější v životě považuje mít názor, nenechat se ovlivnit; peníze nejsou pro něj důležité, podstatné je zdraví a mít někoho, komu může věřit,
- pokud jde o jeho názor na trest smrti, domnívá se, že Česká republika na něj není dostatečně vospělá,

- lituje zmaření životů poškozených, chybí mu rodina, nemůže se zbavit výčitek svědomí,
- co se týče budoucnosti, přemýšlí, kde se stala chyba; neustále si trénuje mozek, rád by si zvýšil vzdělání (ekonomického zaměření), sepisuje vzpomínky, které by chtěl vydat knižně, dále chce bojovat za prokázání své nevinu ohledně dvou poškozených; jinak o budoucnosti moc nepřemýšlí, ví o možnosti požádat o podmíněné propuštění po 20 letech výkonu trestu, neví, co by pak dělal,
- nevěří tomu, že by za 20 let mohl být propuštěn, toto předpokládá v rozmezí 22 - 27 let,
- veřejnosti by chtěl vzkázat, že nemá věřit všemu, co vidí a slyší v médiích, a že vězni propuštění na svobodu potřebují pomoc společnosti, jinak se vracejí zpět „za mříže“.⁷⁶

Vybraný případ byl zvolen zejména s ohledem na závěry znalců z oboru psychologie a psychiatrie, v nichž byla shledána reálnou možností resocializace dotčeného pachatele, přičemž znalci doporučené zaměření na budoucí působení na jeho osobnost (posílení sebehodnocení, sebedůvěry, směřování ke změně hodnotové orientace) spadá do oblastí, jež jsou předmětem některých výše vyjmenovaných sociálně-pedagogických metod (metoda posílení vlastní kompetence, metody podpory orientované na seberealizaci).

Celkově možno z dostupných zdrojů vyvodit závěr, že individuality doživotně odsouzených jsou velmi různorodé, pohybují se na spektru od relativního normálu až po jedince stížené poruchami osobnosti v různé intenzitě. Nachází se zde pachatelé s rozvrácených rodin, stejně tak jako z úplných, rovněž v intelektových schopnostech jsou zde značné rozdíly od pásma hrubého podprůměru až po nadprůměr. V obecné rovině proto dle mého názoru nelze vytvořit jakýsi vzorec osobnosti doživotně odsouzeného vězně.

⁷⁶ zdroj: Veselý, L. X. Doživotí. Praha: NAKLADATELSTVÍ XYZ, s.r.o., 2007, s. 347 - 372; www.odsouzeni.estranky.cz

IV. Závěr

S trestem odnětí svobody na doživotí jsou bezesporu spjaty mnohé fenomény, jež jsou společné všem dlouhodobým trestům odnětí svobody obecně s tím, že doživotní trest s sebou dozajista přináší jisté odlišnosti, protože tato práce byla vedena mimo jiné snahou postihnout právě specifika odlišující doživotí od ostatních sankcí spojených s odnětím svobody. Dále se zde rovněž promítá úsilí autorky o přiblížení předmětné problematiky pohledu sociálního pedagoga.

Tato nejtěžší sankce, jakou náš právní řád zná, představuje v určitém směru jistá rizika ohledně zdravotního stavu (zejména psychická) takto potrestaných, když u nich může docházet v důsledku dlouhodobé sociální izolace ke vzniku nebo prohlubování nejrůznějších duševních chorob či poruch, jež se následně mohou projevat i na jejich somatickém stavu. Tyto nepříznivé důsledky jsou nejčastější příčinou kritiky doživotního trestu. Nicméně vzhledem k tomu, jakým osobám a za jaké trestné činy je tento trest ukládán, domnívám se, že v daných případech musí mít ochrana společnosti přednost před eliminací těchto individuálních nepříznivých dopadů, ale s tím, že této problematice je třeba věnovat dostatečnou pozornost se záměrem negativní účinky co nejvíce zmírňovat tak, aby tento výjimečný trest byl současně efektivní a humánní.

Co se týče hmotně-právní úpravy doživotního trestu obsažené v trestním zákoníku, tato se jeví být relativně vyhovující.

Z mého pohledu by však bylo lze uvažovat o určitých změnách např. ohledně podmínek, za nichž je možno rozhodnout o tom, že se doba strávená ve věznicích se zvýšenou ostrahou nezapočítává do doby potřebné k eventuelnímu podání žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody na doživotí. Mám za to, že využití takového postupu by nemělo být striktně omezeno pouze dobou, kdy je trest doživotí ukládán (tj. na okamžik vynesení odsuzujícího rozsudku), nýbrž tato možnost by zde měla být např. i pro situace, kdy se doživotně odsouzený dopustí během výkonu trestu zločinu. Takováto varianta by pak mohla působit na vězně jednak svým odstrašujícím momentem, tedy oddálením chvíle možného podání žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu, a jednak jako motivační faktor pro jeho chování v souladu s normami, když v současné době mnoho těchto osob zcela

ztrácí pojem odpovědnosti za své jednání, což fakticky může vést k pocitu jeho beztrestnosti a páchání další trestné činnosti (mimochodem i tato skutečnost bývá terčem kritiky odpůrců doživotní sankce).

Pokud jde o podmíněné propuštění z doživotního trestu, s nímž dosud nejsou v ČR žádné zkušenosti, domnívám se, že i v této oblasti lze najít prostor pro případné zákonné úpravy tohoto institutu do budoucna. Jedná se kupříkladu o modifikace směřující k získání potřebných sociálních dovedností osobou, jež byla minimálně posledních 20 let od společnosti zcela izolována.

Za tímto účelem si lze představit obligatorní ukládání jednak dohledu probačního úředníka nad podmíněně propuštěným (v současné době je ukládání dohledu v těchto případech pouze fakultativní záležitostí), a jednak např. povinnosti podrobit se k tomu speciálně vytvořenému programu sociálního výcviku a poradenství (který by typicky mohl být veden sociálním pedagogem) koncipovaného časově na bázi denního stacionáře (s docházkou v řádech cca 4 hodin denně).

Dohled samotný by se pak logicky měl vykazovat mnohem větší intenzitou, než jak je tomu u běžného podmíněného propuštění z výkonu trestu, tj. např. účast na konzultacích s probačním úředníkem jedenkrát za týden. Četnost, jak konzultací s probačním úředníkem, tak i sociálního výcviku, by následně bylo možno upravovat (zvětšovat ale i zmenšovat intervaly) v souladu s osobnostními předpoklady dotčeného jedince.

O povinnostech vyplývajících z jeho podmíněného propuštění by odsouzený samozřejmě musel být řádně poučen s tím, že v případě sebemenšího porušení soudem stanovených omezení apod. by následovalo nařízení výkonu zbytku trestu, tj. v této situaci již doživotí bez další možnosti podmíněného propuštění.

Podmínky vlastního výkonu doživotní sankce od doby jejího zavedení dle mého názoru zaznamenaly poměrně výrazný posun k lepšímu (např. pokud jde o nabídku vzdělávacích, terapeutických, náboženských a dalších aktivit pro odsouzené), nicméně i na tomto poli je jistě stále co zlepšovat (o tomto svědčí kupříkladu i zprávy vypracované Evropským výborem pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, které opakovaně kritizují některé

fenomény vyskytující se při výkonu tohoto výjimečného trestu v ČR⁷⁷), přičemž mám za to, že na tomto místě by reálně přicházelo v úvahu využití metod sociální pedagogiky tak, jak popsáno výše v kapitole „Sociální a výchovné aspekty doživotního trestu“, zejména pro zkvalitnění života doživotně odsouzených.

Celkově k problematice trestu odnětí svobody na doživotí nutno konstatovat, že se jedná o otázku velmi citlivou, jež si vyžaduje dlouhodobá koncepční řešení a jako takovou se jí bude muset česká společnost i v budoucnu nadále zabývat.

Úplným závěrem lze dle mého nazírání sumarizovat, že práce nejen naplnila svůj cíl spočívající v přiblížení problémů spjatých s vytržením jedince ze společnosti s důrazem na sociální, psychické a další důsledky spojené se sociální izolací vyplývající z povahy doživotní sankce, ale zároveň byla, jak se domnívám, potvrzena i předestřená hypotéza o reálně možném uplatnění teoretických i praktických poznatků sociální pedagogiky při resocializaci a reedukaci vězně.

⁷⁷ k tomu více viz. Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CTP); dostupná na internetových stránkách www.cpt.coe.int

V. Resumé

V bakalářské práci na téma „Problematika trestu odnětí svobody na doživotí včetně jeho sociálních aspektů“ se autorka zabývá především otázkami týkajícími se výkonu dotčeného výjimečného trestu a jeho dopady do psychosociální složky osobnosti odsouzeného k této sankci a jejich přiblížení pohledu sociální pedagogiky.

Cílem práce pak je přiblížení problémů souvisejících se sociální izolací, jež je s doživotním trestem spojena, a jejími sociálními, psychickými a dalšími důsledky, jakož i nalezení možného využití teoretických i praktických poznatků sociální pedagogiky za účelem celkového zefektivnění výkonu tohoto trestu jak z pohledu společnosti, tak i jedince samotného.

Práce je rozdělena na část teoretickou a aplikační.

Teoretická část pojednává na prvním místě o trestu odnětí svobody obecně včetně vysvětlení základních souvisejících pojmů a jsou zde popsány nejdůležitější argumenty svědčící ve prospěch i neprospěch sankce odnětí svobody v porovnání s alternativními tresty.

Následující kapitola je věnována problematice lidských práv ve spojitosti s trestem odnětí svobody na doživotí včetně vykreslení některých tvrzení užívaných ve sporech vyvstalých stran porušování lidských práv doživotní sankcí.

Dále práce obsahuje samostatnou kapitolu týkající se střetu této sankce s trestem smrti. Zde autorka předkládá nástin polemiky, k níž dochází mezi odpůrci a příznivci trestu smrti jako trestu absolutního.

Významný úsek práce je soustředěn na hmotně-právní úpravu tohoto výjimečného trestu, počítaje v to i stručný historický exkurz, nejrozsáhlejší část je pak zaměřena na jeho vlastní výkon. Na tomto místě jsou zevrubněji popsána práva a povinnosti odsouzených, jakož i program zacházení s vězni, a v neposlední řadě zdůrazněna některá specifika provázející výkon doživotního trestu.

Nechybí ani pojednání ohledně podmíněného propuštění doživotně odsouzených a dále v úvahu připadajícího využití kompetencí sociálního pedagoga při reintegraci odsouzeného, konsolidaci jeho pracovních, rodinných a dalších klíčových podmínek.

Poslední kapitola teoretické části práce se zabývá sociálními a výchovnými aspekty doživotního trestu. Zmíněna je zde problematika tzv. prizonizace, ale i funkční gramotnosti či sociální izolace. Neschází zmínka týkající se reedukace dotčených

jedinců. Neopomenutelnou součástí této kapitoly je deskripce metod sociální pedagogiky v pojetí Z. Bakošové a návrh jejich uplatnění v procesu realizace výkonu doživotního trestu.

V aplikační části je zahrnuta případová studie jednoho vybraného doživotně odsouzeného vězně, jež nevychází z původní zkušenosti autorky práce, nýbrž z obsahové analýzy dostupných dat z důvěryhodných zdrojů.

V závěru autorka navrhuje některá v úvahu připadající řešení otázek vyvstalých v průběhu celé práce a konečně pak sumarizuje, že cíl práce, jak shora předeslán, byl naplněn a hypotéza potvrzena.

VI. Bibliografická data, anotace a klíčová slova

Bibliografická data

Jméno a příjmení autora:	Jana Křišťůvková
Název bakalářské práce:	Problematika trestu odnětí svobody na doživotí včetně jeho sociálních aspektů
Název práce v angličtině:	The issue of life sentence including its social aspects
Vedoucí bakalářské práce:	Mgr. Jana Tůmová
Vysoká škola a fakulta:	Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií a Institut mezioborových studií Brno
Studijní program a obor:	Specializace v pedagogice, Sociální pedagogika
Rok obhajoby:	2010

Anotace

Bakalářská práce „Problematika trestu odnětí svobody na doživotí včetně jeho sociálních aspektů“ je zaměřena na výkon tohoto výjimečného trestu a jeho dopad do osobní sféry odsouzeného především v oblasti psychosociální.

Práce obsahuje jednak část teoretickou, kde je popsána mimo jiné právní úprava ukládání a výkonu doživotní sankce a s ní spojené otázky (např. lidských práv či trestu smrti apod.), její sociální a výchovné aspekty včetně možné resocializace pachatelů těch nejzávažnějších trestných činů, a jednak část praktickou, která se sestává z případové studie vybraného doživotně odsouzeného vězně.

Cílem této práce je krom nastínění problémů spjatých s dlouhodobým vytržením jedince ze společnosti i nalezení možností uplatnění poznatků sociální pedagogiky při zmírňování důsledků, jež trest odnětí svobody na doživotí s sebou přináší, jakož i při snaze o případnou resocializaci dotčených osob.

Annotation

The Bachelor Thesis „The issue of life sentence including its social aspects“ is directed to the execution of this extraordinary punishment and its affect to the personal sphere of the convict person in particular in the psycho-social sphere.

This Thesis contains both the theoretical part, where i.e. the legal regulations are described of the imposing and execution of the life sentence and the questions connected with this (e.g. question of the human rights or death sentence etc.), its social and educational aspects including possible re-socialization of the offenders of the most serious criminal offences, and the practical part, which consists from the case study of the selected life sentenced prisoner.

The goal of this Bachelor Thesis except adumbration of the problems connected with the long-term rapture of the person from the society is also finding of the possibilities of the social pedagogy findings exercise at the lessening of the effects, which the life imprisonment brings with itself, and also exercise of these findings at the endeavor for the possible re-socialization of the touched persons.

Klíčová slova

trest odnětí svobody na doživotí, doživotně odsouzený, účel trestu, lidská práva, humanismus, trest smrti, právní úprava, resocializace, sociální a výchovné aspekty, společnost, sociální pedagogika, sociálně - pedagogické metody

Key words

life imprisonment punishment, life sentenced, purpose of punishment, human rights, humanism, death sentence, legal regulations, re-socialization, social and educational aspects, society, social pedagogy, socially-pedagogic methods

VII. Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

BAJCURA, L. Práva vězně. Od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 1999, ISBN 80- 7169- 555- 6

BAKOŠOVÁ, Z. Sociální pedagogika jako životná pomoc. 3. rozšířené a aktualizované vydání. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, public promotion, s.r.o., 2008, ISBN 978- 80- 969944- 0- 3

KALVODOVÁ, V. Trest odnětí svobody na doživotí. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80- 210- 1197- 1

KEJDOVÁ, M. Právo a bezpečnostní politika. Brno: Institut mezioborových studií, 2007

KRAUS, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2008, ISBN 978- 80- 7367- 383- 3

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2003, ISBN 80- 7178- 771- X

NEDOROST, L. Vězeňství a správa vězeňství v ČR. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1995, ISBN 80- 210- 1114- 9

NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997, ISBN 80- 7179- 177- 6

NEUMANN, J. K problematice výjimečného trestu. Praha: IKSP, 1992, ISBN 80- 86008- 74- 6

NOVOTNÝ, O. O trestu a vězeňství. Studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti. 2. vydání. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1969

NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné - I. obecná část. 4. přepracované vydání. Praha: Aspi Publishing, 2003, ISBN 80- 86395- 73- 1

Průcha, J., WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. Pedagogický slovník. 4. aktualizované vydání. Praha: Portál, s.r.o., 2003, ISBN 80- 7178- 772- 8

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákon. Komentář. Obecná část. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2001, ISBN 80- 7179- 579- 8

ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. § 1 - § 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978- 80- 7400- 109- 3

Tůmová, J. Problematika trestu odnětí svobody na doživotí. Disertační práce. Praha: PF UK, 2009

VÁGNEROVÁ, M. Základy psychologie. 1. dotisk. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2005, ISBN 80- 246- 0841- 3

VESELÝ, L. X. Doživotí. Praha: NAKLADATELSTVÍ XYZ, s.r.o., 2007, ISBN 978- 80- 87021- 82- 8

Internetové zdroje:

www.vscr.cz

www.cvvm.cas.cz

www.justice.cz

www.odsouzeni.estranky.cz

www.cpt.coe.int

Další zdroje:

KARABEC, Z. a spol. Krátkodobé tresty odnětí svobody. Závěrečná studie z výzkumu. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, ISBN 80- 86008- 76- 2

Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2008. Praha: duben 2009

Statistická ročenka Vězeňské služby ČR 2009

Statistické ročenky kriminality z let 1995 - 2009

Vnitřní řád věznice pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice se zvýšenou ostrahou, ostrahou a dozorem, vydaný ředitelem věznice Valdice JUDr. Karlem Kocourkem, účinný od 7. 3. 2008

Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému zacházení nebo trestání (CTP)

Nejvýznamnější právní předpisy:

Zákon č. 1/1993 Sb., ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY

Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a protokoly k ní vydané (Řím 1950; u nás sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (NEW YORK 1966; u nás vyhláška č. 120/1976 Sb.)

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších změn a doplňků

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (Zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších změn a doplňků

VIII. Seznam zkratek

trestní zákoník	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
trestní zákon	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
LZPS	Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
Pakt	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (NEW YORK 1966; u nás vyhláška č. 120/1976 Sb.)
Úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a protokoly k ní vydané (Řím 1950; u nás sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)
Ústava ČR	Zákon č. 1/1993 Sb., ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY
Řád výkonu trestu	Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších změn a doplňků
Zákon o výkonu trestu	Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších změn a doplňků
vnitřní řád věznice Valdice	Vnitřní řád věznice pro odsouzené zařazené k výkonu trestu do věznice se zvýšenou ostrahou, ostrahou a dozorem, vydaný ředitelem věznice Valdice JUDr. Karlem Kocourkem, účinný od 7. 3. 2008
ust.	ustanovení §

IX. Seznam příloh

- Příloha č. 1: **Neinvestiční výdaje za rok 2008 a 2009**
- Příloha č. 2: **Centrum pro výzkum veřejného mínění
- Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. - Tisková zpráva
- Postoje občanů k trestu smrti**
- Příloha č. 3: **Přehled uložených trestů odnětí svobody na doživotí
od roku 1990 do 16. 2. 2010**
- Příloha č. 4: **Zaměstnávání odsouzených v roce 2008 a 2009**
- Příloha č. 5: **Nabídka aktivit programů zacházení ve věznici
Valdice**
- Příloha č. 6: **Časový rozvrh dne platný pro doživotně odsouzené
ve věznici Valdice**

Příloha č. 1: Neinvestiční výdaje za rok 2008 a 2009*

Rok 2008

Poř. číslo	Organizační jednotka				Náklady		Průměrný počet vězňů za rok
		upr. rozpočet v tis. Kč	skutečnost v tis. Kč	plnění %	na 1 vězněnou osobu v jednom roce	na 1 vězněnou osobu v jednom dni	
1	Bělušice	148 769	148 760	99,99%	258 039,90	706,96	577
2	Brno	393 368	393 332	99,99%	611 317,70	1 674,84	643
3	Břeclav	72 246	72 254	100,01%	444 412,10	1 217,57	163
4	České Budějovice	134 626	134 651	100,02%	485 958,50	1 331,39	277
5	Drahonice	65 249	65 373	100,19%	253 957,92	695,78	257
6	Hermanice	186 045	186 213	100,09%	253 552,25	694,66	734
7	Horní Slavkov	195336	195 208	99,93%	239 985,25	657,49	813
8	Hradec Králové	179 463	179 444	99,99%	432 395,18	1 184,64	415
g	Jiřice	168 643	169374	100,43%	278 575,66	763,22	608
10	Karviná	80 905	80 898	99,99%	476 571,43	1 305,68	170
11	Kufřín	147 419	148161	100,50%	277 541,68	760,39	534
12	Kynšperk nad Ohří	150 251	150 202	99,97%	198 112,11	542,77	758
13	Liberec	132 363	132 823	100,35%	328 228,17	899,26	405
14	Litoměřice	148 182	148 179	100,00%	388 666,23	1 064,84	381
15	Mírov	160 784	161 516	100,46%	433 018,77	1 186,35	373
16	Nové Sedlo	119 203	119178	99,98%	235 723,75	645,82	506
17	Odolov	77 820	77 812	99,99%	243 924,76	668,29	319
18	Olomouc	153 852	153 843	99,99%	558 413,79	1 529,90	276
19	Opava	164 405	164 443	100,02%	361 744,45	991,08	455
20	Oráčov	119 702	119 701	100,00%	218 565,43	598,81	548
21	Ostrava	225 109	225 103	100,00%	395 495,75	1 083,55	569
22	Ostrov	262 236	262 229	100,00%	248 990,98	682,17	1 053
23	Pardubice	173 090	173 056	99,98%	271 389,44	743,53	638
24	Plzeň	307 972	307 882	99,97%	256 248,02	702,05	1 202
25	Praha - Pankrác	438 138	438 567	100,10%	537 349,81	1 472,19	816
26	Praha - Ruzyně	272 066	272 033	99,99%	428 848,66	1 174,93	634
27	Příbram	181 183	181 180	100,00%	200 346,48	548,89	904
28	Rýnovice	167 057	166 992	99,96%	297 403,38	814,80	562
29	Stráž pod Ralskem	184 723	184 718	100,00%	190 153,21	520,97	971
30	Světlá nad Sázavou	110 512	110 380	99,88%	210 917,20	577,86	523
31	Teplice	73 850	73 837	99,98%	517 246,94	1 417,11	143
32	Valdice	278 770	278 756	99,99%	260 661,73	714,14	1 069
33	Vinařice	213 232	213 225	100,00%	205 287,23	562,43	1 039
34	Všehrady	135 214	135 205	99,99%	224 779,72	615,83	602
35	Znojmo	86 010	86 008	100,00%	405 857,65	1 111,94	212
36	Institut vzdělávání	48 921	48 872	99,90%	-	-	-
37	GŘ VS ČR	489 140	424 388	86,76%	-	-	-
Celkem za rok 2008		6 645 854	6 583 796	99,07%	326 777,10	895,28	20148

Poznámka: Bez sociálních dávek a včetně mimorozpočtových zdrojů

Rok 2009

Poř. číslo	Organizační jednotka				Náklady		Průměrný počet vězňů za rok
		upr. rozpočet v tis. Kč	skutečnost v tis. Kč	plnění %	na 1 vězňenou osobu v jednom roce	na 1 vězňenou osobu v jednom dni	
1	Bělušice	153 721	153 716	100,00%	246 339,74	674,90	624
2	Brno	428 354	431 773	100,80%	515 857,83	1 413,31	837
3	Břeclav	73 077	73 103	100,04%	403 883,98	1 106,53	181
4	České Budějovice	137 921	137 919	100,00%	487 346,29	1 335,20	283
5	Drahonice	68 424	68 598	100,25%	242 395,76	664,10	283
6	Heřmanice	192 910	195 827	101,51%	232 022,51	635,68	844
7	Horní Slavkov	206 714	207 894	100,57%	228 454,95	625,90	910
8	Hradec Králové	188 130	188 127	100,00%	418 060,00	1 145,37	450
9	Jiřice	166 802	166 974	100,10%	310 938,55	851,89	537
10	Karviná	83 066	83 066	100,00%	456 406,59	1 250,43	182
11	Kuřim	152 064	152 702	100,42%	257 942,57	706,69	592
12	Kynšperk nad Ohří	157 691	161 682	102,53%	208 891,47	572,31	774
13	Liberec	136 507	136 634	100,09%	346 786,80	950,10	394
14	Litoměřice	155 166	155 164	100,00%	387 910,00	1 062,77	400
15	Mírov	161 587	161 999	100,25%	433 152,41	1 186,72	374
16	Nové Sedlo	123 057	123 056	100,00%	220 530,47	604,19	558
17	Odolov	78 400	78 392	99,99%	232 617,21	637,31	337
18	Olomouc	159 074	159 072	100,00%	550 422,15	1 508,01	289
19	Opava	164 913	168 369	102,10%	439 605,74	1 204,40	383
20	Oráčov	126 925	127 968	100,82%	211 517,36	579,50	605
21	Ostrava	231 127	231 132	100,00%	398 503,45	1 091,79	580
22	Ostrov	273 436	273 434	100,00%	234 506,00	642,48	1 166
23	Pardubice	179 870	179 865	100,00%	250 508,36	686,32	718
24	Plzeň	323 875	323 801	99,98%	241 642,54	662,03	1 340
25	Praha Pankrác	458 345	461 077	100,60%	476 811,79	1 306,33	967
26	Praha Ruzyně	277 334	277 330	100,00%	435 368,92	1 192,79	637
27	Příbram	193 051	193 051	100,00%	190 198,03	521,09	1 015
28	Rýnovice	178 129	178 562	100,24%	290 344,72	795,46	615
29	Stráž pod Ralskem	194 238	194 216	99,99%	192 483,65	527,35	1 009
30	Světlá nad Sázavou	117 173	117 173	100,00%	200 638,70	549,70	584
31	Teplice	75 696	75 695	100,00%	488 354,84	1 337,96	155
32	Valdice	289 789	289 790	100,00%	252 650,39	692,19	1 147
33	Vinařice	220 220	220 219	100,00%	192 667,54	527,86	1 143
34	Všehrdy	140 334	141 071	100,53%	240 735,49	659,55	586
35	Znojmo	89 664	89 663	100,00%	411 298,17	1 126,84	218
36	Institut vzdělávání	46 864	46 866	100,00%	-	-	-
37	GŘ VS ČR	568 437	590 328	103,85%	-	-	-
Celkem za rok 2009		6 972 085	7 015 308	100,62%	323 033,02	885,02	21 717

* zdroj: www.vscr.cz

Příloha č. 2: Centrum pro výzkum veřejného mínění - Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. - Tisková zpráva - Postoje občanů k trestu smrti*

Ob90710
TISKOVÁ ZPRÁVA

Centrum pro výzkum veřejného mínění
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
Jilská 1, Praha 1
Tel./fax: 266 840 129
E-mail: daniel.kunstat@soc.cas.cz

Postoje občanů k trestu smrti

Technické parametry

Výzkum:	<i>Naše společnost 2009, v09-05</i>
Realizátor:	<i>Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.</i>
Projekt:	<i>Naše společnost – projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOU AV ČR, v.v.i.</i>
Termín terénního šetření:	<i>4. 5. – 11. 5. 2009</i>
Výběr respondentů:	<i>Kvótní výběr</i>
Kvóty:	<i>Region (Oblasti NUTS 2), velikost místa bydliště, pohlaví, věk, vzdělání</i>
Zdroj dat pro kvótní výběr:	<i>Český statistický úřad</i>
Reprezentativita:	<i>Obyvatelstvo ČR ve věku od 15 let</i>
Počet dotázaných:	<i>1038</i>
Metoda sběru dat:	<i>Osobní rozhovor tazatele s respondentem</i>
Výzkumný nástroj:	<i>Standardizovaný dotazník</i>
Otázky:	<i>OB. 3, OB. 40</i>
Zveřejněno dne:	<i>10. července 2009</i>
Zpracoval:	<i>Daniel Kunštát</i>

Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i., zkoumalo v květnovém šetření postoje českých občanů k trestu smrti. Součástí tiskové zprávy je třídění odpovědí podle vybraných sociodemografických znaků a časové srovnání s výsledky předchozích šetření, neboť tato otázka¹ je součástí kontinuálního výzkumu CVVM od roku 1992.

Podle názoru necelých dvou třetin dotázaných by trest smrti v České republice existovat měl (62 % souhlasných odpovědí při součtu odpovědí „rozhodně má existovat“ a „spíše má existovat“). Naopak přibližně třetina veřejnosti soudí, že trest smrti by v českém právním řádu být zakotven neměl (31 % při součtu odpovědí „spíše nemá existovat“ a „rozhodně nemá existovat“). Odpověď „nevím“ zvolilo 7 % dotázaných – podrobné výsledky viz graf 1.

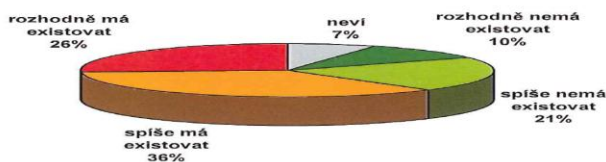
¹ Otázka: „Má či nemá podle Vás v České republice existovat trest smrti? Rozhodně má existovat, spíše má existovat, spíše nemá existovat, rozhodně nemá existovat.“

1/[4]

Graf 1: Trest smrti v ČR

Ob90710

Rozdíly v rozvrstvení odpovědí se projevily zejména při třídění podle stranických preferencí. Analýza ukázala, že statisticky významně častěji jsou pro absolutní trest potenciální voliči KSČM (45 % z nich uvedlo, že trest smrti „má rozhodně existovat“). Relativně častějšími rozhodnými zastánci absolutního trestu jsou rovněž respondenti s deklarovanou špatnou životní úrovní (37 %).

Jak je patrné z grafu 2 na následující straně, největší – tříčtvrtinový – relativní díl veřejnosti se vyjádřil pro trest smrti v letech 1992 a 1994. V průběhu devadesátých let tento podíl klesal a svého dosavadního minima dosáhl v roce 2002, kdy s existencí absolutního trestu souhlasilo 56 % oslovených lidí, reprezentujících českou populaci patnáctiletých a starších. Názor, že by měl trest smrti existovat, zastává v posledních čtyřech letech průměrně 60 % občanů.

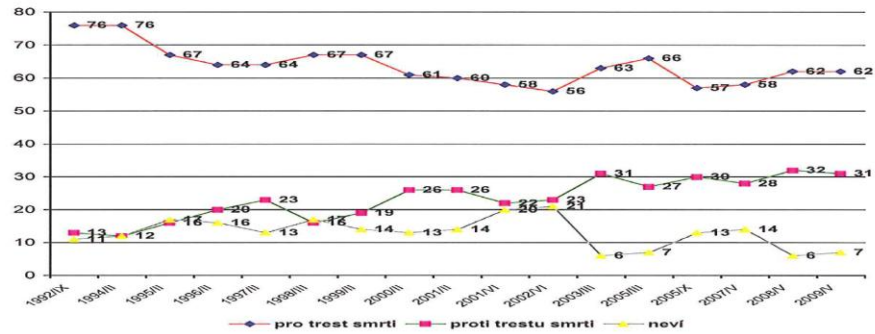
Ačkoli s trestem smrti souhlasila v jednotlivých letech daného období vždy nadpoloviční většina veřejnosti, počet jeho odpůrců roste. Ze 13 % v roce 1992 stoupl do letošního roku o celých osmnáct procentních bodů.

Početně „nejrozkořisanější“ skupinou jsou při porovnávání rozvrstvení odpovědí v letech 1992 – 2009 dotázaní, kteří v této otázce nezastávají jasný názor, a volí tedy odpověď „nevím“. Počáteční desetina z roku 1992 se rozrostla na celou pětinu veřejnosti v roce 2001. V posledních šesti letech odpovídá nerozhodně v průměru 10 % lidí, oslovených ve zmiňovaných šetřeních.

2/[4]

Graf 2: Stoupcenci versus odpůrci trestu smrti: časová řada 1992 – 2009 (v %)

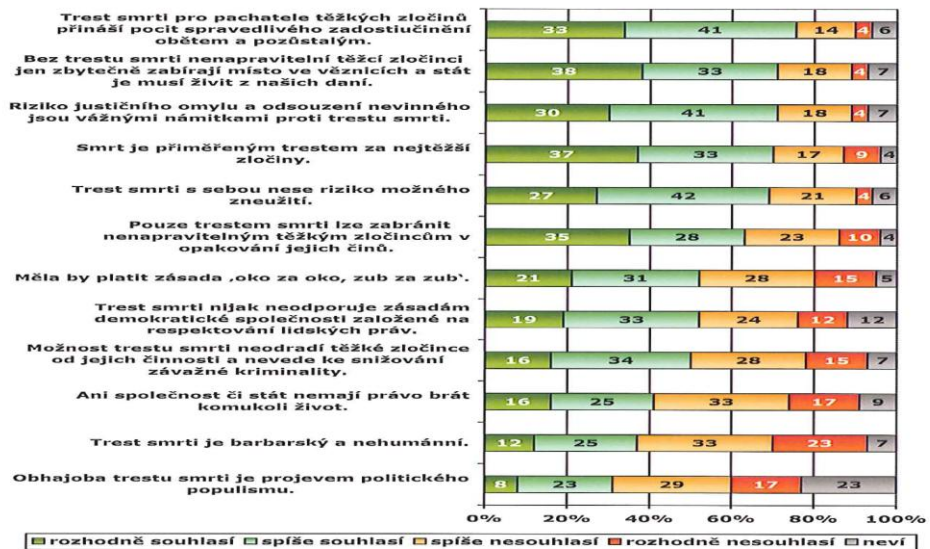
Dále bylo respondentům předloženo několik výroků, které se často objevují v diskusích o trestu smrti.² Z přehledu v grafu 3 vyplývá, že nejvíce dotázaných (74 %) souhlasí s výrokem, že trest smrti pro pachatele těžkých zločinů přináší pocit spravedlivého zadostiučinění obětem a pozůstalým. Shodně 71 % respondentů souhlasí s výrokem, že bez trestu smrti těžcí zločinci jen zbytečně zabírají místo ve věznicích a stát je musí živit z našich daní. Jen o poznání méně oslovených (70 resp. 69 %) souzní s tvrzeními, že smrt je přiměřeným trestem za nejtěžší zločiny a zároveň, že trest smrti s sebou nese riziko možného zneužití. Bezmála dvě třetiny oslovených (63 %) souhlasí s tezí, že pouze trestem smrti lze zabránit nenapravitelným těžkým zločincům v opakování jejich činů. Více než polovina oslovených souhlasí se zásadou „oko za oko, zub za zub“ a s tvrzením, že trest smrti nijak neodporuje zásadám demokratické společnosti založené na respektování lidských práv (shodně 52 %). Přesně polovina se naopak domnívá, že možnost trestu smrti neodradí těžké zločince od jejich činnosti a nevede ke snížení závažné kriminality. 41 % respondentů zastává názor, že ani společnost či stát nemají právo brát komukoli život. Nejvyšší souhlas s výrokem, že trest smrti je barbarský a nehumánní. Nejnižší souhlas (31 %) jsme zaznamenali s názorem, že obhajoba trestu smrti je projevem politického populismu.

² Otázka: „Řekněte, prosím, zda souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky...“

3/[4]

Graf 3: Souhlas s výroky o trestu smrti (v %)

4/[4]

* zdroj: www.cvvm.cas.cz

Příloha č. 3: Přehled uložených trestů odnětí svobody na doživotí od roku 1990 do 16. 2. 2010*

rok	počet trestů	§ (trestní zákon)	kraj
1990	1	219	?
1991	0	-	-
1992	0	-	-
1993	4	219	?
1994	1	219	VČ
1995	0	-	-
1996	2	219	ZČ, SČ
1997	3	219	StČ, SM - 2krát
1998	1	219	Praha
1999	4	219	ZČ, VČ, JM, SM
2000	2	219	ZČ, SČ
2001	1	219	SČ
2002	4	219	Praha, ZČ, SČ, SM
2003	1	219	SM
2004**	3	219	StČ, JČ, VČ
2005	4	219	Praha - 2krát, JČ - 2krát
2006	2	219	StČ, JČ
2007	0	-	-
2008	2	219	StČ, VČ
2009	3	219	?
16. 2. 2010 ***	1	219	JM

* zdroj: www.justice.cz - portál Ministerstva spravedlnosti ČR - Statistické ročenky kriminality z let 1995 - 2009; zde dostupné údaje byly autorkou této bakalářské práce abstrahovány do podoby (viz. přehled shora), která odpovídá smyslu a cíli práce

** u roku 2004 je nutné upozornit na skutečnost, že údaje uvedené ve Statistické ročence kriminality 2005, kterou prezentuje Ministerstvo spravedlnosti ČR na svém oficiálním serveru, jsou, co se týče trestu odnětí svobody na doživotí, chybné - je zde uváděno uložení 6 těchto trestů za daný rok, a to za trestný čin vraždy (ust. § 219 trestního zákona) 3krát, 2krát za trestný čin podvodu (ust. § 250 trestního zákona) a 1krát za trestný čin krádeže (ust. § 247 trestního zákona), rovněž i kraje nejsou správně zaznamenány. K tomu autorka této bakalářské práce poznamenává, že ani v roce 2004 nebylo možno v souladu s právním řádem ČR uložit trest odnětí svobody na doživotí za trestný čin krádeže či za trestný čin podvodu, proto byl učiněn ohledně daného problému dotaz k příslušné instituci, přičemž nesprávnost údajů byla kompetentním pracovníkem potvrzena. Data uvedená v přehledu viz. shora, by pak měla být již správná.

*** informace získaná z hromadných sdělovacích prostředků - dne 16. 2. 2010 byl Vrchním soudem v Olomouci potvrzen doživotní trest uložený Radimu Odehnalovi Krajským soudem v Brně

Zkratky:

Praha - Hlavní město Praha
StČ - Středočeský kraj
ZČ - Západočeský kraj
VČ - Východočeský kraj

SČ - Severočeský kraj
JČ - Jihočeský kraj
JM - Jihomoravský kraj
SM - Severomoravský kraj

Příloha č. 4: Zaměstnávání odsouzených v roce 2008 a 2009*

Rok 2008

Por. číslo	Vazební věznice a věznice	Průměrný denní počet odsouzených			Reálná zaměstnanost odsouzených v %	Průměrný hodinový výdělek pracujícího odsouzeného v Kč/hod
		Celkem	Zahrnutých v evidenci zaměstnávání	Celkem zaměstnaných		
1	Bělušice	573	473	274	57,91%	33,72
2	Brno	355	144	142	98,20%	29,39
3	Břeclav	153	67	49	73,32%	30,95
4	České Budějovice	169	87	80	91,19%	29,73
5	Drahonice	258	218	118	54,00%	28,45
6	Hermanice	734	702	313	44,52%	28,73
7	Horní Slavkov	813	748	398	53,18%	25,08
8	Hradec Králové	244	118	93	78,62%	29,81
9	Jičice	616	467	255	54,61%	31,85
10	Karviná	170	96	60	63,08%	26,88
11	Kuřim	534	455	284	62,43%	32,09
12	Kynšperk nad Ohří	758	689	379	55,00%	21,77
13	Liberec	272	226	168	74,37%	28,89
14	Litoměřice	150	56	41	73,05%	30,99
15	Mírov	372	355	230	64,85%	52,61
16	Nové Sedlo	509	444	170	38,24%	26,18
17	Odolov	318	209	139	66,58%	28,25
18	Olomouc	132	69	66	96,16%	29,38
19	Opava	456	411	263	64,13%	28,13
20	Oráčov	544	500	297	59,43%	21,82
21	Ostrava	272	88	69	78,45%	28,33
22	Ostrov	962	680	286	42,08%	23,28
23	Pardubice	636	417	289	69,41%	31,02
24	Plzeň	1 047	806	398	49,43%	38,19
25	Praha - Pankrác	483	238	220	92,64%	32,31
26	Praha - Ruzyně	276	141	135	96,20%	30,32
27	Příbram	904	611	286	46,80%	27,77
28	Rýnovice	560	525	342	65,00%	28,39
29	Stráž pod Ralskem	970	766	755	98,50%	40,84
30	Světlá nad Sázavou	521	463	330	71,18%	29,39
31	Teplice	45	22	21	97,57%	28,72
32	Valdice	1 071	939	590	62,83%	26,57
33	Vinařice	1 028	948	311	32,84%	27,75
34	Všehrady	608	425	294	69,20%	27,88
35	Znojmo	200	100	89	88,51%	28,47
Celkem		17 712	13701	8233	60,09%	30,76

Rok 2009

Poř. číslo	Vazební věznice a věznice	počet pracovních zařaditelných odsouzených	Zahrnutých v evidenci zaměstnávání	Celkem zaměstnaných	Reálná zaměstnanost odsouzených v %	Průměrný hodinový výdělek pracujícího odsouzeného v Kč/hod
		Celkem				
1	Bělušice	643	520	312	60,08%	33,73
2	Brno	494	276	194	70,11%	28,47
3	Břeclav	168	62	50	80,31%	31,40
4	České Budějovice	164	94	90	96,66%	27,34
5	Draho nice	290	237	148	62,32%	29,64
6	Heřmanice	850	747	369	49,39%	28,74
7	Horní Slavkov	931	799	354	44,34%	25,79
8	Hradec Králové	248	137	100	72,60%	29,49
9	Jičlice	551	384	224	58,31%	28,32
10	Karviná	186	117	75	63,94%	26,75
11	Kuřim	601	489	285	58,31%	27,84
12	Kvnšperk nad Ohří	794	702	327	46,55%	25,25
13	Liberec	259	168	126	75,43%	28,78
14	Litoměřice	140	44	38	86,40%	31,66
15	Mírov	381	345	192	55,53%	40,51
16	Nové Sedlo	572	473	220	46,56%	26,43
17	Odolov	350	240	149	62,14%	28,30
18	Olomouc	121	66	62	93,41%	29,14
19	Opava	392	338	213	62,96%	28,39
20	Oráčov	625	560	354	63,26%	21,96
21	Ostrava	250	98	81	82,87%	28,53
22	Ostrov	1 104	797	332	41,64%	24,43
23	Pardubice	734	505	304	60,19%	29,28
24	Plzeň	1 183	895	414	46,19%	38,86
25	Praha - Pankrác	455	244	217	88,96%	31,70
26	Praha - Ruzyně	343	191	176	91,97%	30,38
27	Příbram	1 048	676	340	50,35%	28,80
28	Rýnovice	626	585	358	61,16%	28,15
29	Stráž pod Ralskem	1 026	894	775	86,73%	40,02
30	Světlá nad Sázavou	611	518	336	64,84%	29,63
31	Teplice	37	28	26	95,01%	28,08
32	Valdice	1 162	1 020	537	52,65%	27,36
33	Vinařice	1 174	918	369	40,22%	28,05
34	Všehrady	604	400	286	71,49%	27,88
35	Znojmo	211	130	90	68,82%	29,51
Celkem		19 326	14 701	8 525	57,99%	30,24

* zdroj: www.vscr.cz

Příloha č. 5: Nabídka aktivit programů zacházení ve věznici Valdice*

Pracovní aktivity

Zaměstnávání - odsouzení jsou ve věznici zařazováni do práce s přihlédnutím k jejich vzdělání a získané praxi v daném oboru, zdravotnímu stavu, výši jejich pohledávek a délce trestu. Vzhledem k nedostatku pracovních příležitostí se dále přihlíží k osobnosti odsouzeného, k jeho skutečnému zájmu a ochotě pracovat a přizpůsobit se konkrétním podmínkám pracovního zařazení a k plnění povinností odsouzeného v dosavadním průběhu výkonu trestu odnětí svobody, popřípadě k dalším specifickým podmínkám daných pracovišť.

Pracovní zařazení ve věznici je možno rozdělit na základní oblasti:

- a) pracoviště vnitřních režijních provozů věznice,
- b) pracoviště na základě smlouvy u jiných subjektů uvnitř věznice.

Úklidová a brigádnická činnost - práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice

- a) běžné denní úklidy v objektech a venkovních prostorech věznice,
- b) brigádnická činnost v rámci organizovaných úprav ve věznici.

Pracovní terapie (nejedná se o pracovní zařazení ve smyslu odst. 1 zaměstnávání)

Vzdělávací aktivity

Zájem odsouzených o vzdělávání je možno realizovat zejména samostatným studiem nebo účastí ve vzdělávacích kroužcích nebo kurzech. Jejich aktuální nabídka se zpracovává dle materiálních, prostorových a jiných podmínek věznice.

Jedná se např. o tyto aktivity:

- a) kurz základů obsluhy PC,
- b) kurz výuky českého jazyka pro cizince,
- c) kroužek výuky anglického jazyka,
- d) kroužek výuky německého jazyka,
- e) kroužek výuky španělského jazyka,
- f) geografický kroužek,
- g) biblický kurz,
- h) vzdělávací program Školského vzdělávacího střediska.

Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovnými aktivitami jsou individuální a skupinové činnosti s odsouzenými, které jsou vedeny zpravidla odbornými zaměstnanci oddělení výkonu trestu.

Jedná se např.:

- a) návštěva protidrogové poradny ve věznici,
- b) program pro nezaměstnané,
- c) sociálně právní poradenství,
- d) pedagogické poradenství,
- e) hudebně relaxační kroužek,
- f) psychologické poradenství,

- g) kurz společenského a právního minima,
- h) všeobecně vzdělávací kurz,
- i) pracovní terapie,
- j) realitní terapie,
- k) duchovenská a pastorační činnost dle vyznání,
- l) zásady společenského chování,
- m) individuální poradenství ke krizovým a zátěžovým situacím,
- n) arteterapie.

Zájmové aktivity

Zájmové aktivity jsou realizovány dle aktuálních možností a nabídky jednotlivých ubytoven. Tyto aktivity jsou vedeny vychovateli a odbornými pracovníky OVT.

Jedná se o:

- výtvarný kroužek - akvaristický kroužek - šachový kroužek - modelářský kroužek - stolního tenisu - kroužek nohejbalu - řezbářský kroužek - kroužek posilování - společenské hry - kroužek šipek - křížovkářský kroužek - filmový klub	- kroužek stolní kopané - zahradnický kroužek - kroužek líného tenisu - kroužek volejbalu - teorie motorismu - hudební kroužek - kroužek stolního tenisu - kroužek kondičního cvičení - kroužek malé kopané - chovatelský kroužek - hudebně poslechový kroužek - poslechový kroužek pro cizince

Oblast utváření vnějších vztahů

Aktivitami v oblasti utváření pozitivních vnějších vztahů se rozumí ty aktivity, které v kladném směru přispívají k soběstačnému životu odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu.

V průběhu výkonu trestu a zejména v době před propuštěním z VT se odsouzený aktivně připravuje na samostatný život po ukončení výkonu trestu. V tomto směru je odsouzenému nápomocen zejména příslušný sociální pracovník.

Mezi základní prvky těchto aktivit patří zejména:

- a) **udržování a posilování pozitivních vazeb se svými blízkými (příbuznými),**
- b) **uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění,**
- c) **vyřizování základních dokladů, nezbytných pro další jednání na úřadech práce,**
- d) **navazování kontaktů s charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zprostředkovat pomoc nebo samy zajistit vhodné podmínky v prvních fázích života odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu.**

* zdroj: Příloha č. 6 k vnitřnímu řádu věznice Valdice

Příloha č. 6: Časový rozvrh dne platný pro doživotně odsouzené ve věznici Valdice*

Činnost	Pracovní dny	So, Ne, svátek
Budíček	6.00	6.30
Osobní hygiena, úklid cel	6.00 – 6.25	6.30 – 6.55
Ranní prověrka početního stavu ¹⁾	6.30	7.00
Snídaně	6.35	7.05
Kontrola cel. předkládání požadavků, korespondence	7.00 – 7.45	
Dobrovolné vycházky	7.45 – 12.00	7.30 – 12.00
Aktivity programu zacházení ²⁾	8.00 – 11.30	9.00 – 11.30
Oběd	12.00	12.00
Výdej korespondence	12.30 – 13.00	
Dobrovolné vycházky ³⁾	13.00 – 15.00	13.00 – 14.00
Aktivity programu zacházení ²⁾	13.00 – 15.00	
Osobní volno	15.00 – 17.00	14.00 – 17.00
Večeře	17.00	17.00
Večerní prověrka početního stavu ¹⁾	18.20	18.20
Osobní volno	19.30 – 21.30	19.30 – 21.30
Osobní hygiena	21.30	21.30
Večerka	22.00	22.00
Noční klid	22.00 – 06.00	22.00 – 06.00
Ordinace – akutní – – řádná –	Po, St, Čt, Pá Út	8.30 – 10.00 7.30 – 11.00
Výdej léků (zdr. sestra):	Po - Ne	7,30 a 18,30
Koupání –	Út, Pá	Průběžně
Výměna součástek: – ručníky, utěrky – – ložní prádlo, pyžama, tepláky – 1x 14 dnů – vězeňské osobní prádlo – – vězeňského oděvu, obuvi –	Po Út Čt	13.00 – 15.00 13.00 – 16.00 13.00 – 15.00 dle potřeby
Desinfekce cel – 1x14 dnů –	Út	7.45
Klepání dek – 1x14 dnů –	Út	13.00 – 16.00
Nákupy – zpravidla 2x týdně –		12.30 – 14.00
Stříhání – 1x týdně –	Pá	8.00 – 12.00
Půjčování knih – 1x týdně –	Pá	14.00 – 16.00
Výdej saponátu na úklid – 3x týdně –	Po, St, Pá	7,30 - 8,00

Poznámka:

¹⁾ Sčítací prověrky probíhají na celách, odsouzený je upraven dle vnitřního řádu.

²⁾ Aktivity programu zacházení probíhají dle plánu pedagoga.

³⁾ Čas a stanovený prostor dle rozpisu vycházek.

* zdroj: Příloha č. 18 k vnitřnímu řádu věznice Valdice, Čl. 9